

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო

2024 წელი

პროექტი

სარჩევი

1. შესავალი.....	4
2. არსებული სიტუაციის ანალიზი.....	7
2.1 მაღალმთიანი დასახლებები საქართველოში.....	7
2.2 მაღალმთიანი დასახლებების მოსახლეობა.....	9
2.3 ჯანმრთელობა და სოციალური დაცვა მაღალმთიან დასახლებებში.....	12
2.4 მაღალმთიანი დასახლებების ეკონომიკური პროფილი.....	15
2.4.1 მიკრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობა მაღალმთიან დასახლებებში.....	22
2.4.2 სოფლის მეურნეობა.....	23
2.4.3 გარემოს დაცვა.....	24
2.4.4 ტურიზმი.....	24
2.5 ინფრასტრუქტურა.....	28
2.5.1. საგზაო ინფრასტრუქტურა.....	28
2.5.2. ელექტროენერგია.....	29
2.5.3. ინტერნეტიზაცია.....	30
2.5.4. გაზომარაგება.....	30
2.5.5. ნარჩენების მართვა.....	31
2.5.6. წყალმომარაგება.....	31
2.6. სოციალური და კერძო სერვისების ხელმისაწვდომობა.....	32
2.6.1. განათლება და სპორტი მაღალმთიან დასახლებებში.....	32
2.6.2. ჯანდაცვის სერვისები.....	35
2.6.3. ტრანსპორტი.....	35
2.7. გამოვლენილი გამოწვევების შეჯამება.....	35
37	
3. სტრატეგიის ხედვა.....	38
4. სექტორული პრიორიტეტები, მიზნები და ამოცანები.....	40
სექტორული პრიორიტეტი - მეწარმეობა.....	40
<i>მიზანი 1. მაღალმთიან დასახლებებში ადგილობრივი ეკონომიკის დივერსიფიკაციის გზით</i> <i>სამუშაო ადგილების შექმნა.....</i>	40
<i>ამოცანა 1.1. მაღალმთიან დასახლებებში მიკრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობის</i> <i>მხარდაჭერა, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს შორის.....</i>	41

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ამოცანა 1.2. გადამამუშავებელი სექტორის, მთის ნიშური პროდუქციის წარმოების და ტურიზმის მხარდაჭერა 42

ამოცანა 1.3. მაღალმთიან დასახლებებში კერძო საბაზისო სერვისების განვითარების მხარდაჭერა 44

სექტორული პრიორიტეტი - ინფრასტრუქტურა 44

მიზანი 2. მაღალმთიან დასახლებებში ეკონომიკის სტიმულირებაზე და ცხოვრების ხარისხის ამაღლებაზე ორიენტირებული საჯარო ინფრასტრუქტურის განვითარება 44

ამოცანა 2.1. მაღალმთიან დასახლებებში ბიზნესის და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ამაღლების ხელშეწყობი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება..... 45

ამოცანა 2.2. მაღალმთიანი დასახლებების, განსაკუთრებით ისტორიული მხარეების უნიკალური ტურისტული პოტენციალის განვითარების ხელშეწყობა 48

ამოცანა 2.3. მაღალმთიან დასახლებებში ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვის და გარემოსდაცვითი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების ხელშეწყობა..... 48

სექტორული პრიორიტეტი - სერვისები 49

მიზანი 3. მაღალმთიანი დასახლებების მაცხოვრებლებისთვის სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება..... 49

ამოცანა 3.1. მაღალმთიან დასახლებებში განათლების ხელმისაწვდომობის გაზრდა, პროფესიული და არაფორმალური განათლების განვითარება 49

ამოცანა 3.2. პირველადი ჯანდაცვის განვითარება და ამბულატორიული მომსახურების გაუმჯობესება 50

ამოცანა 3.3. ტერიტორიული მარკეტინგის გზით მთაში ცხოვრებისა და მუშაობის პოპულარიზაცია 50

5. განხორციელება და კოორდინაცია..... 51

6. მონიტორინგი და შეფასება 53

ფიგურების ჩამონათვალი

ფიგურა 1. მაღალმთიანი დასახლების სტატუსის მქონე დასახლებებების რაოდენობა რეგიონულ ქრილში	8
ფიგურა 2. მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონე მოქალაქეთა რაოდენობა რეგიონულ ქრილში.....	9
ფიგურა 3. საშუალო ასაკი ისტორიული მხარეების მაღალმთიან დასახლებებში (2014 წელი)...	10
ფიგურა 4. მოსახლეობის პროცენტული ცვლილება 2021 წელს 2015 წელთან შედარებით	10
ფიგურა 5. ცოცხლად დაბადებულთა რაოდენობა მაღალმთიან და არამაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში 2015-2022 წლებში.....	11
ფიგურა 6. მაღალმთიან დასახლებებში მუდმივად მცხოვრები პირების მიმართ სოციალურ შეღავათებზე მიმართული საბიუჯეტო სახსრები მილიონ ლარებში, 2016-2022 წწ.	14
ფიგურა 7. გაცემული ფულადი დახმარება კანონის ამოქმედების შემდეგ დაბადებული ბავშვისათვის 2016-2023 წლებში.....	14
ფიგურა 8. რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონის შემოსავლების შედარება საქართველოს მაჩვენებელთან 2019-2022 წლებში	15
ფიგურა 9. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ახლადრეგისტრირებულ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობა ჯამურად, 2012-2022 წლებში	16
ფიგურა 10. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მოქმედი ბიზნეს სუბიექტების რაოდენობა და ბიზნეს სექტორის ბრუნვა (მლნ ლარი) 2014-2021 წლებში	17
ფიგურა 11. ბიზნეს სექტორის ბრუნვის პროცენტული ცვლილება წინა წელთან შედარებით.....	17
ფიგურა 12. პროდუქციის გამოშვების დინამიკა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში (2014-2021)	18
ფიგურა 13. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა (2014-2021).....	18
ფიგურა 14. ბიზნეს სექტორის ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში, 2014-2021 წლებში.....	19
ფიგურა 15. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ჩადებული ინვესტიციები და შექმნილი დამატებითი ღირებულება (2014-2021).....	20
ფიგურა 16. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში პროდუქციის გამოშვება და ბიზნეს სექტორის შუალედური მოხმარება (2014-2021).....	20
ფიგურა 17. C-სექტორის წილი (დამამუშავებელი მრეწველობა) მოქმედ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობაში მუნიციპალიტეტების მიხედვით, 2021 წელი	21
ფიგურა 18. რეგიონებში რეგისტრირებულ მაღალმთიან საწარმოთა რიცხვი წლების მიხედვით	22
ფიგურა 19. ვიზიტორების, მათ შორის უცხოელების ჯამური რაოდენობა, მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, 2015-2022 წწ.....	25
ფიგურა 20. მაღალმთიან დასახლებებში მდებარე დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა რაოდენობა (2019-2023).....	26
ფიგურა 21. საჯარო სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებებში ჩართულ ბავშვთა რაოდენობა მოსახლეობის 1 000 კაცზე.....	33
ფიგურა 22. საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობა 1000 მოსახლეზე.....	34
ფიგურა 23. მოსახლეობაში 20-39 წლის ჯგუფების რაოდენობა 2017-2023 წლებში	36

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

1. შესავალი

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებები ბუნებრივი, ეკონომიკური, სასოფლო-სამეურნეო რესურსებით და სოციალური პირობების, ეთნო-კულტურული თავისებურებების მიხედვით, მნიშვნელოვნად განსხვავდება როგორც დაბლობის საცხოვრებელი არეალებისგან, ისე ერთმანეთისგანაც. მთა, სხვა ქვეყნების მსგავსად, საქართველოსთვისაც სუფთა ენერჯის, წყლის, სოფლის მეურნეობისა და ტურიზმის უპირფასეს წყაროს წარმოადგენს, ამავდროულად, მაღალმთიანი დასახლებები და იქ მაცხოვრებლები უფრო მოწყვლადი არიან ბუნებრივი კატასტროფებით გამოწვეული რისკებისადმი (მეწყერები, ღვარცოფები, ზვავები), ვიდრე არამაღალმთიანი დასახლებების მაცხოვრებლები. მთისთვის დამახასიათებელი მოვლენები და იქ არსებული პირობები, როგორცაა მაგალითად, ზოგიერთ შემთხვევაში საბაზისო ინფრასტრუქტურის და სერვისების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა, მიწის გამოფიტვა, კლიმატის ცვლილება, რესურსების არამდგრადი გამოყენება გამოწვევას წარმოადგენს მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრებისა და საქმიანობისათვის.

ასეთ პირობებში, განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ქვეყნის მიერ მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების პოლიტიკის შედეგად მიღწეული შედეგების შენარჩუნება და უწყვეტი განვითარების მხარდაჭერა იქ მცხოვრებ პირთა კეთილდღეობისა და ცხოვრების დონის ასამაღლებლად და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად.

მაღალმთიანი რეგიონების¹ მიმართ განხორციელებული პოლიტიკა² ქვეყნის რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ნაწილია და მიმართულია საქართველოს მთელი ტერიტორიის თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფისაკენ და მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრებ პირთა სოციალური და ეკონომიკური გამოწვევების დაძლევისკენ.

„საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია და 2024-2026 წლების სამოქმედო გეგმა“, მიზნად ისახავს მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები მოქალაქეებისათვის ცხოვრებისა და მუშაობის ხელშემწყობი პირობების შექმნას, ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას, მთის პოტენციალის გამოყენებას და ამგვარად, ქვეყნის ტერიტორიის თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობას. სტრატეგია შემუშავებულია მტკიცებულებებზე დაფუძნებული და შედეგებზე ორიენტირებული პოლიტიკის წარმოების პრინციპების შესაბამისად და განსაზღვრავს სექტორულ პრიორიტეტებს, მიზნებსა და ამოცანებს, აგრეთვე, ინდიკატორებს პროგრესის გასაზომად და სტრატეგიის განხორციელების პარალელურად მონიტორინგის განსახორციელებლად, ხოლო შეფასების ჩასატარებლად როგორც შუალედური პერიოდის, ისე სამიზნე 2030 წლისათვის.

სტრატეგიის მიზნები და ამოცანები თანხვედრაშია საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებულ დოკუმენტთან - „ხედვა 2030 საქართველოს განვითარების სტრატეგია“, რომელშიც სექტორული პრიორიტეტის „რეგიონული განვითარება“ მე-12 მიზანს წარმოადგენს „ევროკავშირის ღირებულებებთან ჰარმონიზებული რეგიონული პოლიტიკის განხორციელება და მაღალმთიანი რეგიონების განვითარება“. აღნიშნული მიზნის ფარგლებში

¹ მაღალმთიანი რეგიონი – მაღალმთიანი დასახლება, „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად

² „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონი; საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების სტრატეგია 2019-2023

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სახელმწიფოს დასახული აქვს ამოცანა 12.2: „მაღალმთიან დასახლებებში მოსახლეობის ცხოვრებისა და განვითარებისთვის აუცილებელი პირობებისა და საჯარო სერვისებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა“. ამოცანის თანახმად, „მომდევნო წლების განმავლობაში ყურადღება დაეთმობა მაღალმთიანი დასახლებების მდგრად განვითარებას, გაგრძელდება მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრებთა სოციალური მხარდაჭერა და საჯარო სერვისების განვითარება, მთაში ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის საჭირო პირობების შექმნა/გაუმჯობესება და მაღალმთიანი რეგიონების საჭიროებებზე მორგებული საბაზისო ინფრასტრუქტურის მოწყობის/განვითარების ხელშეწყობა. მაღალმთიანი დასახლებების ეკონომიკური საქმიანობის წახალისებაზე მიმართული ღონისძიებებისა და ამ დასახლებებში საჯარო ინფრასტრუქტურის განვითარების შედეგად, დასახლებებში გაიზრდება მაღალმთიან საწარმოთა რაოდენობა და აქ დასაქმებულ ადამიანთა რიცხვი.“

სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა აგრეთვე, ეხმიანება გაერო-ს მდგრადი განვითარების მიზნებს, საქართველოს მთავრობის მიერ „რიო+20-ის“ 2012 წლის №66/288 დეკლარაციის ფარგლებში აღებულ ვალდებულებებს და 2019 წლის 12 ნოემბერს დამტკიცებულ „მდგრადი განვითარების მიზნების ეროვნულ დოკუმენტს“.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ საქართველოს მიერ მიღებული ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსის გათვალისწინებით, პრიორიტეტად იქცა ევროკავშირის რეგიონული განვითარების პოლიტიკისა და მისი დაფინანსების პრინციპებთან ჰარმონიზაციის დაჩქარება. ევროკავშირის სტრუქტურულ ფონდებთან წვდომისთვის მნიშვნელოვანია ევროკავშირის დაფინანსების ისეთი პრინციპების დანერგვა, როგორცაა კოჰეზიის (გათანაბრების) პრინციპი, ტერიტორიული მიდგომა და ინტეგრირებული განვითარება. აგრეთვე, ევროკავშირის ფონდებთან და განვითარების პოლიტიკასთან ინტეგრაციისთვის აუცილებელია ევროკავშირის განვითარების პოლიტიკის 2021-2027 წლების პრიორიტეტების მაქსიმალური გათვალისწინება.

წინამდებარე სტრატეგია მომზადებულია შესაბამისი სახელმწიფო უწყებების ჩართულობით და საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს კოორდინაციით, „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიისა და მისი სამოქმედო გეგმ(ებ)ის შემუშავებისა და განხორციელების მიზნით შექმნილი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში. პოლიტიკის დოკუმენტის პროექტი, თავის მხრივ, შეთანხმებულ იქნა 2015 წლის 19 ოქტომბერს საქართველოს მთავრობის №536 დადგენილებით შექმნილი მთის განვითარების ეროვნულ საბჭოზე, რომელსაც ხელმძღვანელობს საქართველოს პრემიერ-მინისტრი და რომელიც განიხილავს და მთავრობას დასამტკიცებლად წარუდგენს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების სტრატეგიას და სამოქმედო გეგმას.³

„პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავების, მონიტორინგისა და შეფასების წესის“ შესახებ საქართველოს მთავრობის 2019 წლის 20 დეკემბრის №629 დადგენილების შესაბამისად, დოკუმენტში გაანალიზებულია წინამორბედი სტრატეგიის შედეგები - დეტალურად მიმოხილულია მონაცემები და გრაფიკული სახით წარმოდგენილია ინფორმაცია 2019 წელს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების პირველი სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის დამტკიცებამდე და მის შემდეგ. აღნიშნული მონაცემები აგრეთვე ასახავს 2015 წელს

³ აღნიშნული წინადადება ვალიდური იქნება მისი მიღების შემდეგ

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

პარლამენტის მიერ მიღებული „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული სოციალური და ეკონომიკური შედეგების შედეგებსაც.

დოკუმენტში „მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების“ მაჩვენებლებისთვის გამოყენებულია საქართველოს იმ 21 მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მონაცემები, რომლებშიც მაღალმთიანი დასახლებების წილი დასახლებების საერთო რაოდენობაში შეადგენს ან აღემატება 59%-ს. აღნიშნული 21 მუნიციპალიტეტიდან 15 მუნიციპალიტეტში მაღალმთიანი დასახლებების წილი 100%-ია, ერთ მუნიციპალიტეტში - 96%, 3 მუნიციპალიტეტში 70-75%, ერთში - 68% და ერთში - 59%. ეს რეგიონები და მუნიციპალიტეტებია: რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი (ამბროლაურის, ონის, ცაგერის, ლენტეხის მუნიციპალიტეტები), აჭარა (ხულოს, ქედას, შუახევის მუნიციპალიტეტები), მცხეთა-მთიანეთი (ყაზბეგის, დუშეთის, თიანეთის მუნიციპალიტეტები), ქვემო ქართლი (დმანისის, თეთრიწყაროს, წალკის მუნიციპალიტეტები), სამეგრელო-ზემო სვანეთი (მესტიის მუნიციპალიტეტი), სამცხე-ჯავახეთი (ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქის, ახალციხის, ნინოწმინდის, ბორჯომის მუნიციპალიტეტები) და კახეთი (ახმეტის მუნიციპალიტეტი). ზემოხსენებული მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტები დოკუმენტში გაანალიზებულია დემოგრაფიის, ეკონომიკის, აგრეთვე განათლების, ტურიზმის და ჯანდაცვის სტატისტიკური მაჩვენებლების ჭრილში. ცალკეული რეგიონების გარდა, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის სტატისტიკური მონაცემები გაანალიზებულია ასევე მათ ფარგლებში არსებული ისტორიულ-გეოგრაფიული მხარეებისა და ისეთი მუნიციპალიტეტების დონეზეც, რომლებიც რეგიონის სხვა მუნიციპალიტეტებისგან მნიშვნელოვანი მახასიათებლებით განსხვავებულია. სიტუაციის ანალიზი განხორციელდა 2023 წელს, ხოლო მონაცემები გაანალიზებულია კანონის ამოქმედებიდან უახლოეს წლამდე, რომლისთვისაც მონაცემები ხელმისაწვდომი იყო (2022 წ., ხოლო ბიზნეს რეესტრის სტატისტიკისთვის - 2021 წ.). გარდა 21 მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტის შესახებ სტატისტიკური მონაცემებისა, დოკუმენტში ასევე გაანალიზებულია იმ 44 მუნიციპალიტეტის მერიის წარმომადგენლების გამოკითხვის შედეგად შეგროვებული მონაცემების გაანალიზებით მიღებული ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ინფორმაცია, რომლებშიც მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვს სხვადასხვა რაოდენობის დასახლებას. კვლევის პროცესში ასევე გამოყენებულ იქნა „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის“ და სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამის ადმინისტრაციული მონაცემები, აგრეთვე, საჯარო მოხელეებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფებიდან მიღებული ინფორმაცია.

დოკუმენტის შემუშავებისას გაიმართა საჯარო კონსულტაციები მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრებ მოსახლეობასთან, სათემო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, ექსპერტებთან, აგრეთვე, სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან. საჯარო კონსულტაციები გაიმართა ფიზიკურად, ყველა რეგიონში გასვლითი შეხვედრების ფორმატში, რომელშიც მონაწილეობდა ... დამსწრე პირი. გამოთქმული მოსაზრებების უმეტესობა ასახულ იქნა დოკუმენტის საბოლოო ვერსიაში (იხ. საჯარო კონსულტაციების ანგარიში).⁴

წარმოდგენილი სტრატეგიის პირველი ნაწილი ეთმობა ქვეყნის მაღალმთიან დასახლებებში არსებული სიტუაციის სიღრმისეულ ანალიზს და წინა სტრატეგიის შედეგების მიმოხილვას,

⁴ აღნიშნული წინადადება ვალიდური იქნება მისი მიღების შემდეგ

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

მეორე ნაწილში აღწერილია ამ გამოწვევების დასაძლევად დასახული ხედვა, სექტორული პრიორიტეტები, მიზნები და ამოცანები, ხოლო მომდევნო თავში წარმოდგენილია განხორციელების, მონიტორინგისა და შეფასების ჩარჩო.

2. არსებული სიტუაციის ანალიზი

წინამდებარე სიტუაციის ანალიზი შემუშავებულია სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, 21 მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტის ჭრილში და სხვადასხვა უწყების ადმინისტრაციული მონაცემების გაანალიზების საფუძველზე, აგრეთვე, გაანალიზდა 44 მუნიციპალიტეტის მერიის წარმომადგენლების გამოკითხვის შედეგები. სიტუაციის ანალიზის შედეგად იდენტიფიცირებული გამოწვევები სტრუქტურირებული იქნა „პრობლემის ხის ანალიზის“ მეთოდით.

2.1 მაღალმთიანი დასახლებები საქართველოში

2015 წლის 16 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, რომელიც ითვალისწინებს სხვადასხვა სოციალურ და ეკონომიკურ შეთავაზებებს მაღალმთიანი დასახლებებისთვის. 2019 წელს მთავრობამ დაამტკიცა „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2019-2023 წლების სტრატეგია“ და სამოქმედო გეგმა, რომელიც აერთიანებდა 3 სტრატეგიულ მიზანს, 13 ამოცანას, 41 აქტივობასა და 65 ქვეაქტივობას. სტრატეგიული მიზნები მოიცავდა შემდეგს: „მაღალმთიანი დასახლებების მდგრადი განვითარება“, „მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრებთა სოციალური მხარდაჭერა“ და „მაღალმთიან დასახლებებში სერვისების ხელმისაწვდომობა“.

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით, მაღალმთიანი დასახლება არის საქართველოს ორგანული კანონის „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით“ გათვალისწინებული დასახლება, რომელიც შეტანილია საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებულ მაღალმთიან დასახლებათა ნუსხაში.

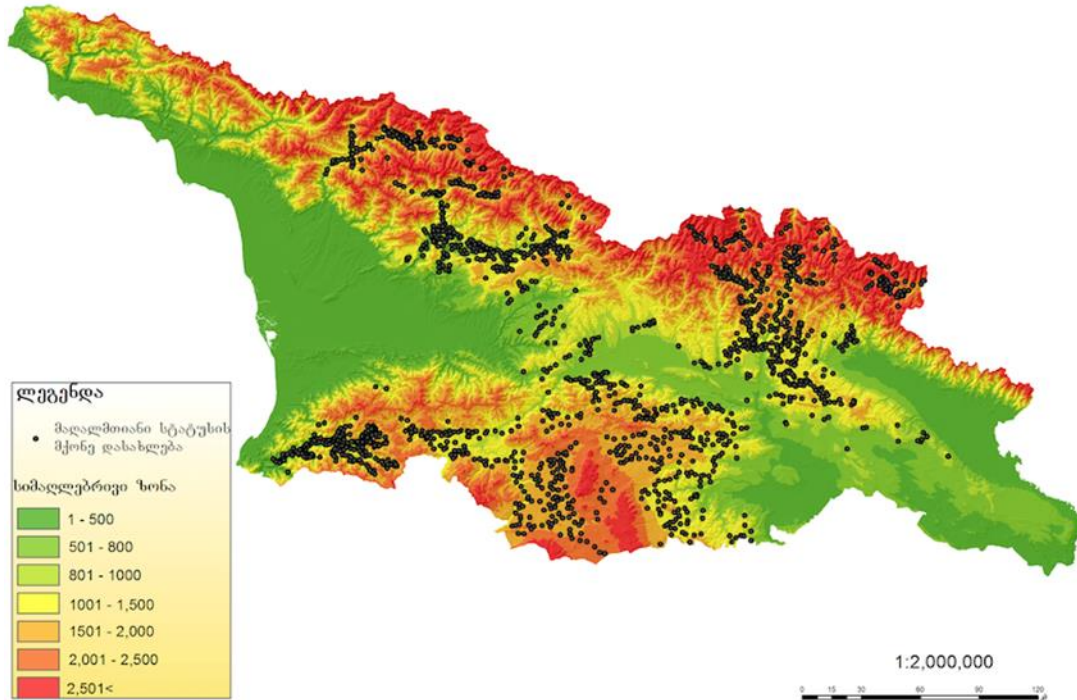
„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით, მაღალმთიანი დასახლებების იდენტიფიცირების პარამეტრები და კრიტერიუმები ეყრდნობა მათ მდებარეობას ჰიფსომეტრიული სიმაღლის მიხედვით. ამ კანონით, მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვთ ზღვის დონიდან 1 500 მეტრ და მეტ სიმაღლეზე მდებარე დასახლებებს, აგრეთვე, საქართველოს შემდეგ ისტორიულ-გეოგრაფიულ მხარეებში მდებარე დასახლებებს: ხევი, მთიულეთი, პანკისის ხეობა, მაღალმთიანი აჭარა, გუდამაყრის ხეობა, ფშავ-ხევსურეთი, თუშეთი, ზემო სვანეთი, ქვემო სვანეთი, ლეჩხუმი, რაჭა. საქართველოს მთავრობის დადგენილებით, მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვს ზღვის დონიდან 800 მეტრიდან 1 500 მეტრ სიმაღლემდე მდებარე დასახლებასაც, რომელიც აკმაყოფილებს დადგენილ კრიტერიუმებს (მათ შორის, მთის ფერდობის დახრილობა, ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა, კლიმატური პირობები და ბუნებრივი გარემო, სასოფლო-

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სამეურნეო დანიშნულების მიწის სიმცირე და სიმწირე, დემოგრაფიული მდგომარეობა, მათ შორის, გამწვავებული მიგრაციული პროცესები).

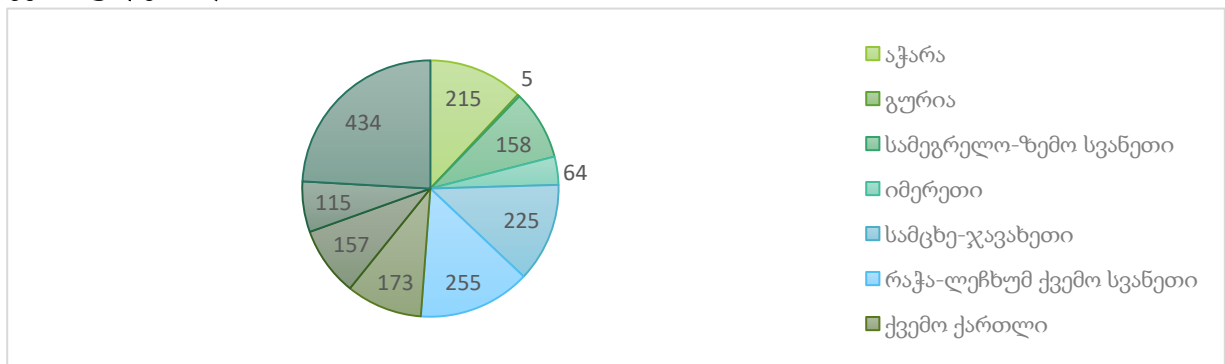
მაღალმთიანი დასახლებები სიმაღლეების მიხედვით, მეტრი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო

ამჟამად, ქვეყნის მასშტაბით მაღალმთიანი დასახლებების სტატუსი მინიჭებული აქვს 1 801 დასახლებას, რომელთაგან ყველაზე მეტი (434) მაღალმთიანი დასახლებაა მცხეთა-მთიანეთის რეგიონში.

ფიგურა 1. მაღალმთიანი დასახლებების სტატუსის მქონე დასახლებების რაოდენობა რეგიონულ ჭრილში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

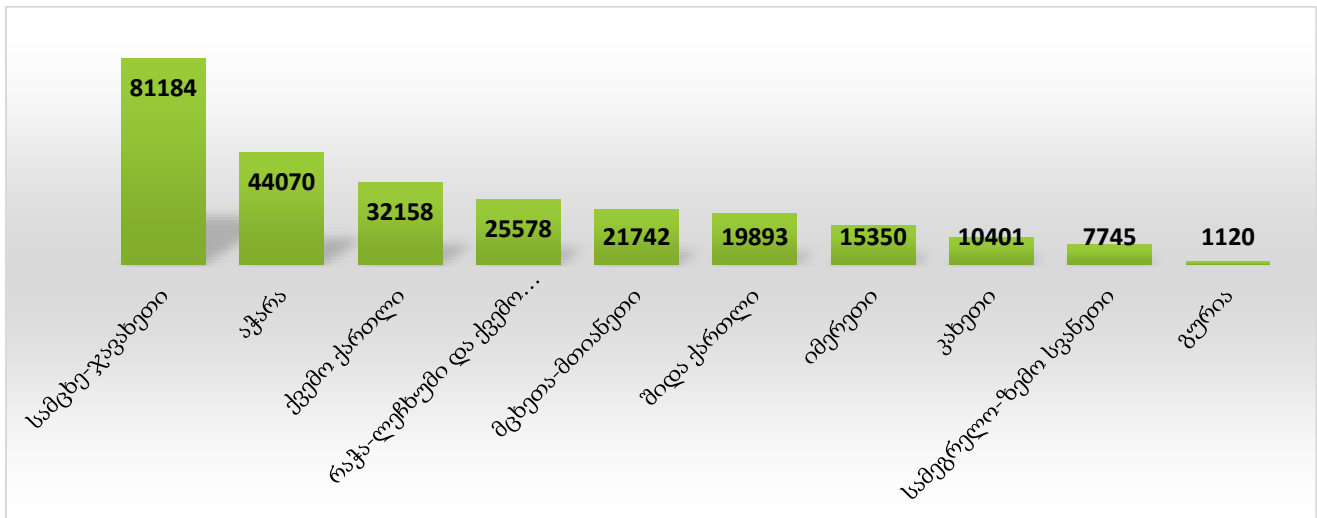
მაღალმთიან დასახლებათა შორის უმეტესობა სოფლის ტიპის დასახლებებია (98.3%, 1 771 სოფელი), მცირე რაოდენობით კი - დაბის (1.17%, 21 დაბა) და ქალაქის (0.5%, 9 ქალაქი) ტიპის.

2.2 მაღალმთიანი დასახლებების მოსახლეობა

საქართველოს კანონით „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“, საქართველოს მოქალაქე ფიზიკურ პირს, რომელიც რეგისტრირებულია მაღალმთიან დასახლებაში, შესაბამისი მუნიციპალიტეტის მერის გადაწყვეტილებით, ამავე მუნიციპალიტეტისათვის სახელმწიფოს მიერ დელეგირებული უფლებამოსილების ფარგლებში, ენიჭება მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსი, თუ იგი აკმაყოფილებს განსაზღვრულ კრიტერიუმებს: „ა) არის საქართველოს მოქალაქე; ბ) რეგისტრირებულია მაღალმთიან დასახლებაში; გ) ყოველი კალენდარული წლის განმავლობაში ჯამში 9 თვის ან 9 თვეზე მეტი ვადით ფაქტობრივად ცხოვრობს მაღალმთიან დასახლებაში. თუ მაღალმთიანი დასახლება ზღვის დონიდან 2000 მეტრის სიმაღლეზე ან მის ზევით მდებარეობს, ამ ქვეპუნქტით განსაზღვრული მაღალმთიან დასახლებაში ფაქტობრივად ცხოვრების ვადაა კალენდარული წლის განმავლობაში ჯამში 6 თვე ან 6 თვეზე მეტი“.

მაღალმთიან დასახლებაში, 2024 წლის მარტის მდგომარეობით, მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონეა ჯამში 259 241 მოქალაქე, მათ შორის ყველაზე მეტია სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. მუნიციპალურ ჭრილში ყველაზე მეტი მოქალაქე ცხოვრობს ახალქალაქის, დმანისის და წალკის მუნიციპალიტეტებში, ხოლო ყველაზე ნაკლები - მესტიის, ყაზბეგის და ლენტეხის მუნიციპალიტეტებში.

ფიგურა 2. მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონე მოქალაქეთა რაოდენობა რეგიონულ ჭრილში

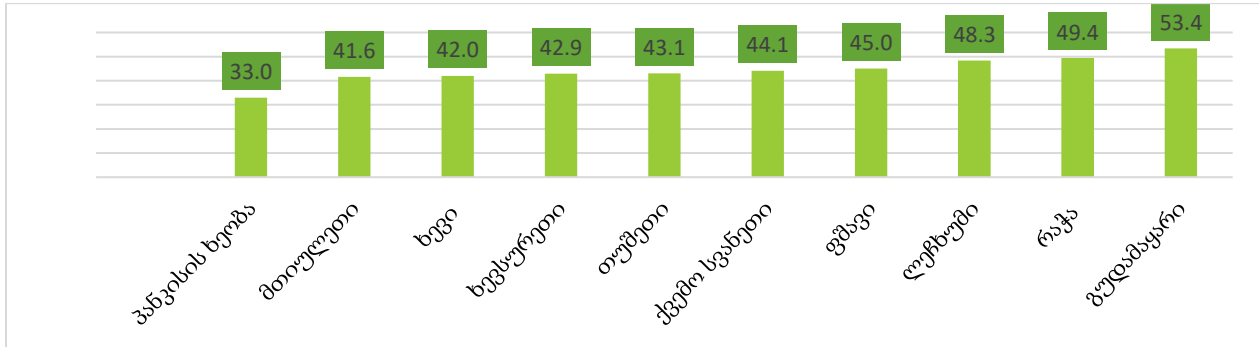
წყარო: საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს მაღალმთიანი დასახლებების მონაცემთა ბაზა

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

მაღალმთიან დასახლებათა უმეტესობაში მოსახლეობის საშუალო ასაკი 40 წელზე მეტია, მათ შორის ისტორიული მხარეების მაღალმთიანი დასახლებების მონაცემების მიხედვით, საშუალო ასაკი ყველაზე დაბალია პანკისის ხეობის მაღალმთიან დასახლებებში, ხოლო ყველაზე მაღალი ისტორიული გუდამაყარის მხარეში.

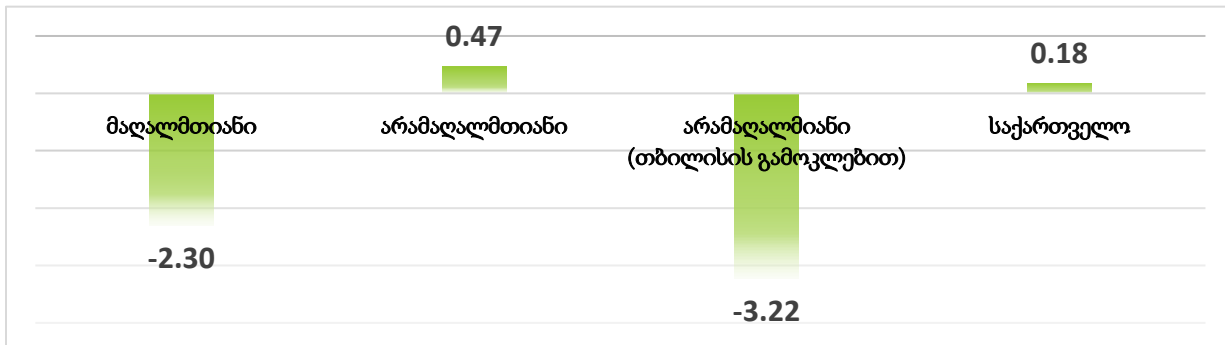
ფიგურა 3. საშუალო ასაკი ისტორიული მხარეების მაღალმთიან დასახლებებში (2014 წელი)

წყარო: საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის საფუძველზე საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს მაღალმთიანი დასახლებების მონაცემთა ბაზა

2023 წელს, 2015 წელთან შედარებით, საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მოსახლეთა რაოდენობა 3.1%-ით შემცირდა და შეადგინა 376,6 ათასი მოსახლე, მაშინ, როდესაც არამაღალმთიანი დასახლებების მოსახლეობა 0.79%-ით გაიზარდა. თუმცა, თუ გავანალიზებთ მხოლოდ 2022 წლამდე არსებულ მონაცემებს, 2022 წლის რუსეთ-უკრაინის ომით გამოწვეული მაღალი ემიგრაციული პროცესების გავლენა გამოვრიცხოთ, 2015-2021 წლებში მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მოსახლეობა შემცირდა 2.3%-ით მაშინ, როდესაც არამაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების მოსახლეობა (თბილისის გამოკლებით) შემცირდა უფრო მეტად - 3,2%-ით. თბილისის ჩათვლით არამაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების მოსახლეობა გაიზარდა 0.47%-ით, რადგან თბილისში მაღალია როგორც შიდა, ისე გარე მიგრაცია და მისი მოსახლეობა ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ამდენად, მაღალმთიან დასახლებებში მოსახლეობის შემცირება ქვეყანაში საერთო მიგრაციულ პროცესებს უკავშირდება და მისი ნაწილია.

ფიგურა 4. მოსახლეობის პროცენტული ცვლილება 2021 წელს 2015 წელთან შედარებით

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

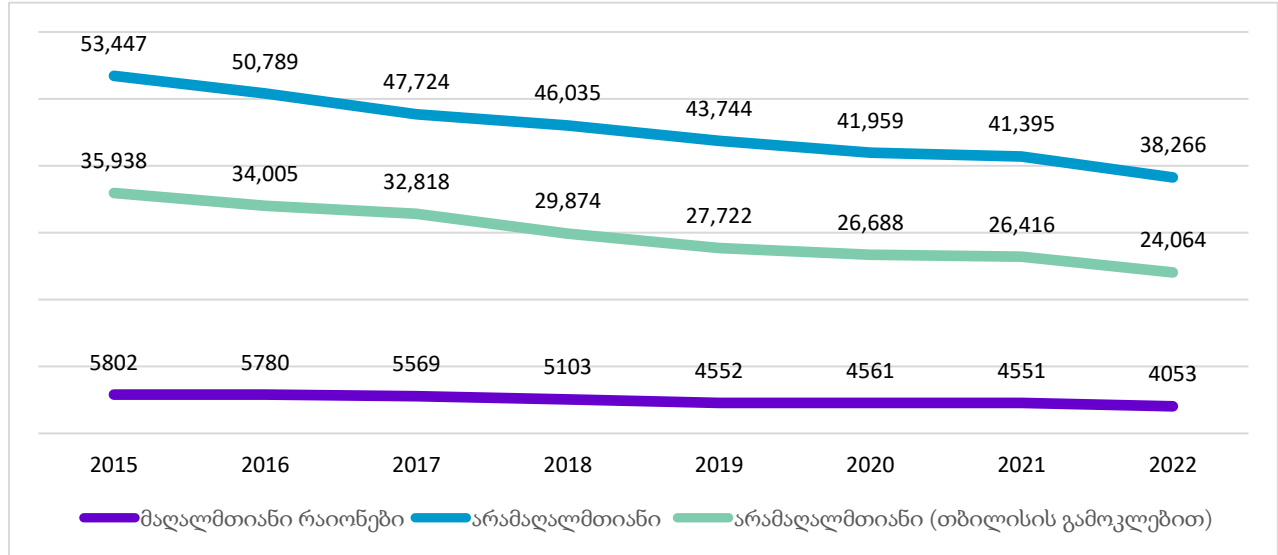
საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

2015 წელთან შედარებით, 2023 წელს საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მკვიდრთა წილი ქვეყნის მთლიან მოსახლეობაში შემცირებულია 0,36 პროცენტული პუნქტით და შეადგენს 10.8%-ს. 5 წლის განმავლობაში საქართველოს მაღალმთიან დასახლებებში მოსახლეობის სიმჭიდროვე ერთ კვ.კმ-ზე შემცირდა 6 ადამიანით, 366 დან 360 ადამიანამდე.

2023 წელს, 2015 წელთან შედარებით, მოსახლეობის მატება დაფიქსირდა ქვემო ქართლის (8%), მცხეთა-მთიანეთის (4%) და აჭარის (5.4%) მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, ხოლო ყველაზე მეტად შემცირებულია რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების მოსახლეობა.

2015 წლიდან საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ცოცხლად დაბადებულთა⁵ რიცხვის კლება შეინიშნება, თუმცა აღნიშნული მაჩვენებელი არამაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში უფრო შემცირებულია. 2017-2022 წლებში შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი საქართველოს მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების უმრავლესობაში შემცირდა.

ფიგურა 5. ცოცხლად დაბადებულთა რაოდენობა მაღალმთიან და არამაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში 2015-2022 წლებში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

2022 წლის მონაცემებით, შობადობის კოეფიციენტი⁶ ყველაზე მაღალია ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში (15.4), მესტიის მუნიციპალიტეტში (14.2), ქვემო ქართლის მუნიციპალიტეტებში და სამცხე-ჯავახეთში (ადიგენის - 12.7, ასპინძის - 11.3, და დმანისის

⁵ დაბადებულთა სტატისტიკა მოიცავს წლის განმავლობაში ცოცხლად დაბადებულთა და მკვდრადშობილთა რიცხოვნობას და შესაბამის მაჩვენებლებს (კოეფიციენტებს). თუმცა ცოცხლად დაბადებულთა და დაბადებულთა შორის სტატისტიკური სხვაობა არის უმნიშვნელო. შობადობის კოეფიციენტის გამოთვლისას გამოიყენება სწორედ გარკვეულ დროში ცოცხლად დაბადებულთა რიცხოვნობის შეფარდება იმავე პერიოდის მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობასთან და უჩვენებს ცოცხლად დაბადებულთა რიცხოვნობას მოსახლეობის 1 000 კაცზე.

⁶ შობადობის კოეფიციენტი - გარკვეულ დროში ცოცხლად დაბადებულთა რიცხოვნობის შეფარდება იმავე პერიოდის მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობასთან და უჩვენებს ცოცხლად დაბადებულთა რიცხოვნობას მოსახლეობის 1 000 კაცზე.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

მუნიციპალიტეტებში - 12.6), ასევე საკმაოდ მაღალია მაღალმთიან აჭარაში (შუახევი - 12.2 და ქედა - 11.5, თუმცა ხულოში უფრო ნაკლებია - 10.5), ხოლო დაბალია თიანეთის მუნიციპალიტეტში (6.3), თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში (7.9), დუშეთის მუნიციპალიტეტში (8.2), ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში (8.6), ონის მუნიციპალიტეტში (8.7) და ცაგერის მუნიციპალიტეტში (8.8), ხოლო ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი⁷ დადებითია შუახევის, მესტიის, ასპინძის, ახალქალაქის, ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტებში.

2.3 ჯანმრთელობა და სოციალური დაცვა მაღალმთიან დასახლებებში

ჯანდაცვის მიმართულებით 2019-2023 წლების მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების სტრატეგია მოიცავდა სასწრაფო დახმარების შენობების მშენებლობას, ამბულატორიების მშენებლობა-რეაბილიტაციას, გადაუდებელი სასწრაფო დახმარების ავტოპარკის განახლებას სპეციალიზებული მაღალი გამავლობის ავტომობილებით, პირველადი სამედიცინო (ექიმამდელი) დახმარების ხელმისაწვდომობის სახელმწიფო პროგრამას, რომელსაც ახორციელებდა სსიპ – საგანგებო სიტუაციების კოორდინაციისა და გადაუდებელი დახმარების ცენტრი.

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებულია ყოველთვიური დანამატი სახელმწიფოს წილობრივი მონაწილეობით დაფუძნებულ და მის მართვაში არსებულ სამედიცინო დაწესებულებაში დასაქმებული სამედიცინო პერსონალისათვის, რომლის შრომა საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ანაზღაურდება: ექიმებისათვის – სახელმწიფო პენსიის ორმაგი ოდენობით, ხოლო ექთნისათვის – სახელმწიფო პენსიის ოდენობით.

აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად ამ სახელფასო დანამატისა, 2022 წელს, 2011 წლის მონაცემებთან შედარებით, საექტონო პერსონალის რაოდენობამ იკლო ყველა რეგიონის მუნიციპალიტეტში, გარდა სამცხე-ჯავახეთისა და კახეთის რეგიონებისა.

საქართველოს მოქალაქეები სარგებლობენ „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემდეგი სოციალური შეღავათებით: შვილის შეძენისას ოჯახების სოციალური დანამატი - 2016 წლის პირველი იანვრიდან, ოჯახები, რომელთაც კანონის ამოქმედების შემდეგ შეეძინათ შვილი, იღებენ ყოველთვიურ ფულად დახმარებას, პირველ და მეორე შვილზე - 1 წლის განმავლობაში 100 ლარს, ხოლო მესამე და შემდგომ შვილზე - 2 წლის განმავლობაში 200 ლარს. პენსიონერთა დანამატი - 2016 წლის სექტემბრიდან დაიწყო სოციალური დახმარების სახით დანამატის გაცემა საპენსიო ასაკს მიღწეული მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირებისათვის. კანონით, მაღალმთიან დასახლებაში მცხოვრები პენსიონერები იღებენ სახელმწიფო პენსიის 20%-იან დანამატს. სოციალური პაკეტის მიმღები პირთა დანამატი - 2016 წლის სექტემბრიდან დაიწყო ასევე სოციალური პაკეტის მიმღებ მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრებ

⁷ ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი - გარკვეული დროის განმავლობაში დაბადებულთა და გარდაცვლილთა რიცხოვნობას შორის სხვაობა. კოეფიციენტი წარმოადგენს სხვაობას შობადობისა და მოკვდაობის კოეფიციენტებს შორის და უზენეს ბუნებრივ მატებას მოსახლეობის 1 000 კაცზე. ბუნებრივი მატება იღებს უარყოფით მნიშვნელობას, როდესაც გარდაცვლილთა რიცხოვნობა აჭარბებს დაბადებულთა რიცხოვნობას.

საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

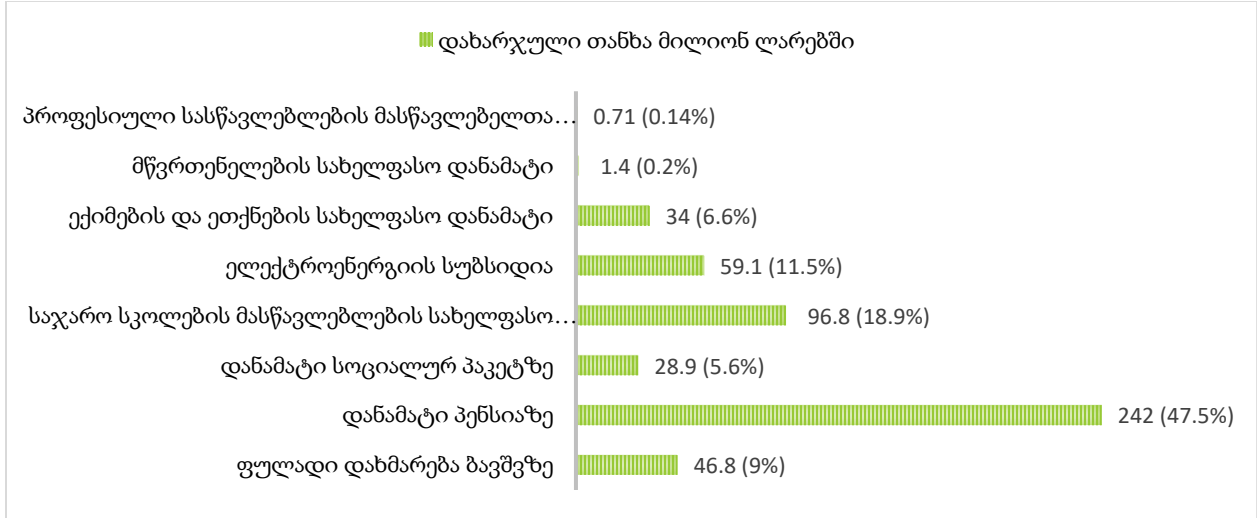
პირებისათვის ყოველთვიური დანამატის გაცემა მათთვის გათვალისწინებული სოციალური პაკეტის 20%-ის ოდენობით. საჯარო სკოლის მასწავლებელთა დანამატი - მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლის მასწავლებლის დანამატი (ხელფასის არანაკლებ 35%) 2016 წლის 1 სექტემბრიდან გაიცემა. ვაუჩერის გაზრდილი ოდენობა საჯარო სკოლებისა და პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების განმახორციელებელი დაწესებულებებისათვის. 2016 წლიდან მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები უზრუნველყოფილია ვაუჩერული დაფინანსების გაზრდილი ოდენობით, რომელიც გამოყენებულია პროფესიული განათლების მასწავლებელთა შრომის ანაზღაურების დანამატის გაცემის მიზნით. სპორტის სფეროში დასაქმებული მწვრთნელების დანამატი - საქართველოს მთავრობამ 2016 წლის 12 სექტემბერის N436 დადგენილებით დამტკიცა მაღალმთიან დასახლებებში სპორტის სფეროში დასაქმებული მწვრთნელებისათვის ფინანსური დახმარებისა და სპორტის განვითარების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამა. ამ პროგრამის შესაბამისად, მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები და მომუშავე მწვრთნელებს ეძლევათ დანამატები. მოხმარებული ელექტროენერჯის შეღავათი - 2017 წლის 1 იანვრიდან მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონე აბონენტებს (საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებს) უნაზღაურდებათ მაღალმთიან დასახლებაში მოხმარებული ელექტროენერჯის ყოველთვიური საფასურის 50%, მაგრამ არაუმეტეს მოხმარებული 100 კვტ.სთ ელექტროენერჯის საფასურისა. ზამთრის პერიოდში გათბობით უზრუნველყოფის ხელშეწყობა - მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრებ პირთა გათბობის უზრუნველყოფის ხელშეწყობის მიზნით ოჯახები იღებენ 15 კუბურ მეტრამდე შეშით სარგებლობის უფლებას.

2016 წლიდან 2023 წლის ჩათვლით, სოციალურ შეღავათებზე გაწეული ხარჯი შეადგენს 629,746,582 ლარს. ყველაზე მეტი, 47.5% მიიმართა დანამატებზე პენსიებზე, 18.9% მიიმართა მასწავლებლებისთვის განკუთვნილ სახელფასო დანამატზე, 11.5% მიიმართა ელექტროენერჯის სუბსიდირებაზე, 9% - ბავშვებზე სოციალურ დახმარებაზე, 6.6% - ექიმებისა და ექთნების სახელფასო დანამატზე, 5.6% - დანამატზე სოციალურ პაკეტზე. ყოველწლიურად მზარდი იყო ყველა სოციალური შეღავათის ბენეფიციართა რაოდენობა.

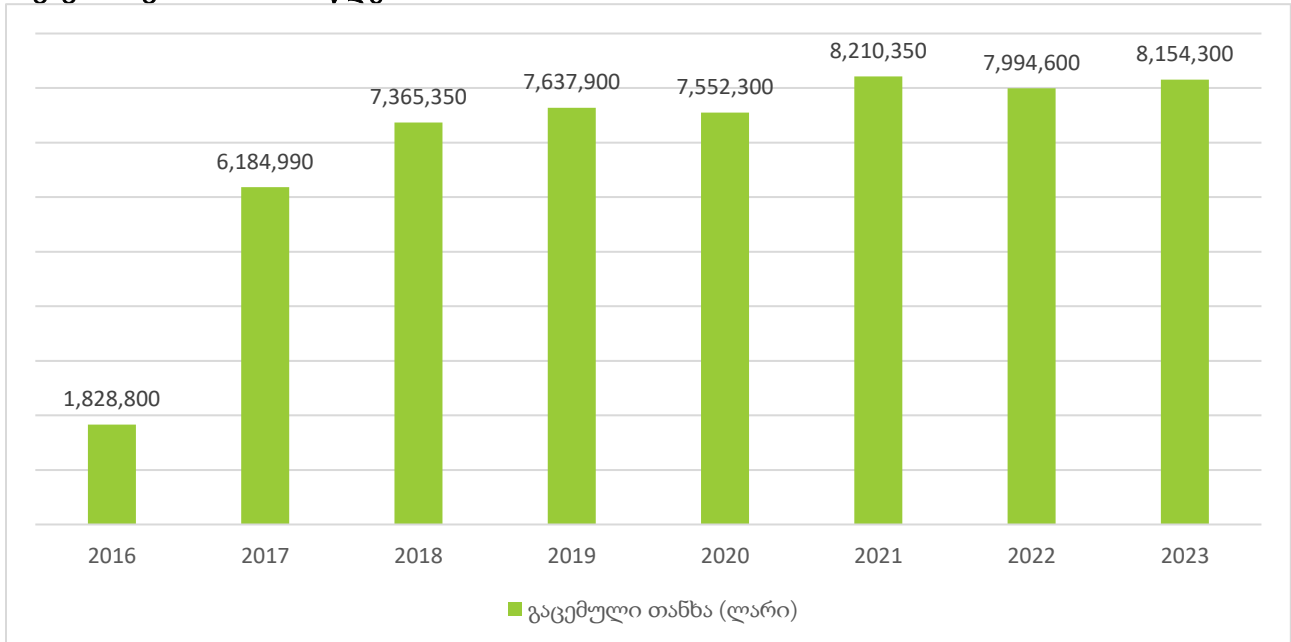
საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ფიგურა 6. მაღალმთიან დასახლებებში მუდმივად მცხოვრები პირების მიმართ სოციალურ შეღავათებზე მიმართული საბიუჯეტო სახსრები მილიონ ლარებში, 2016-2022 წწ.

წყარო: საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს წლიური ანგარიშები მაღალმთიან დასახლებებში მუდმივად მცხოვრები სტატუსის მქონე ბენეფიციარებზე გაცემული სოციალური შეღავათების თაობაზე

ფიგურა 7. გაცემული ფულადი დახმარება კანონის ამოქმედების შემდეგ დაბადებული ბავშვისათვის 2016-2023 წლებში

წყარო: საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს წლიური ანგარიშები მაღალმთიან დასახლებებში მუდმივად მცხოვრები სტატუსის მქონე ბენეფიციარებზე გაცემული სოციალური შეღავათების თაობაზე

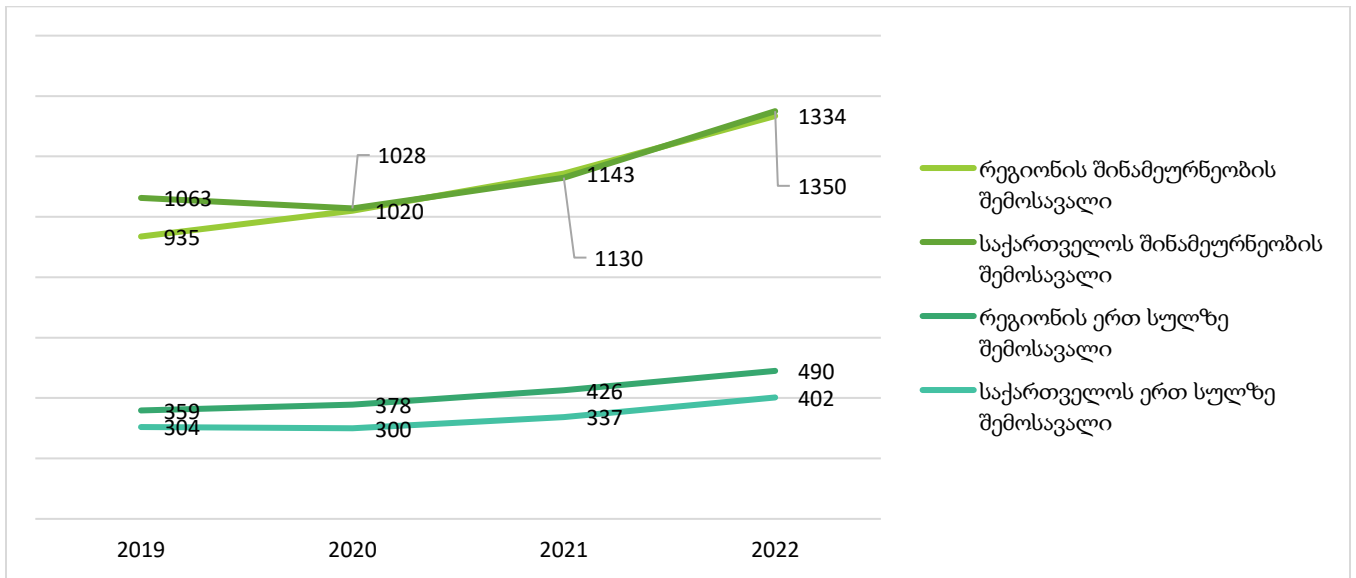
საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ანალიზმა აჩვენა, რომ ბავშვზე ფულადი დახმარების სოციალურ შეღავათი ყოველთვის კორელაციაში არ ყოფილა დაბადებული ბავშვების რაოდენობასთან, სკოლამდელ დაწესებულებებსა და სკოლის პირველ კლასში ჩარიცხული ბავშვების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში შობადობის მაჩვენებელზე დადებით გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ბავშვზე გაცემული ფულადი დანამატი, არამედ, და უფრო მეტად, ზოგადად ამ მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის, განსაკუთრებით ახალგაზრდა მოსახლეობის, შენარჩუნების მაჩვენებელი. ეს უკანასკნელი კი უფრო მეტად დამოკიდებულია მუნიციპალიტეტში ცხოვრებისა და მუშაობის პირობების და შესაბამისი ეკონომიკური შესაძლებლობების არსებობასთან.

2.4 მაღალმთიანი დასახლებების ეკონომიკური პროფილი

მუნიციპალიტეტების დონეზე, შინამეურნეობების შემოსავლებისა და დანახარჯების შესახებ მონაცემები არ არის ხელმისაწვდომი, თუმცა გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა ისეთი რეგიონის მონაცემები, რომელიც მთლიანად მაღალმთიან რეგიონს წარმოადგენს და სახელმწიფო სტრატეგიით გათვალისწინებული არაერთი ინტერვენციის სამიზნე არეალი იყო გასულ წლებში. კერძოდ, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთის რეგიონის როგორც ერთი სულის, ისე ერთი შინამეურნეობის შემოსავლები დაუახლოვდა და ზოგ პარამეტრში გადაუსწრო საშუალო ეროვნულ მაჩვენებელს (იხ. დიაგრამა).

ფიგურა 8. რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონის შემოსავლების შედარება საქართველოს მაჩვენებელთან 2019-2022 წლებში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის შინამეურნეობების შემოსავლების გამოკვლევა

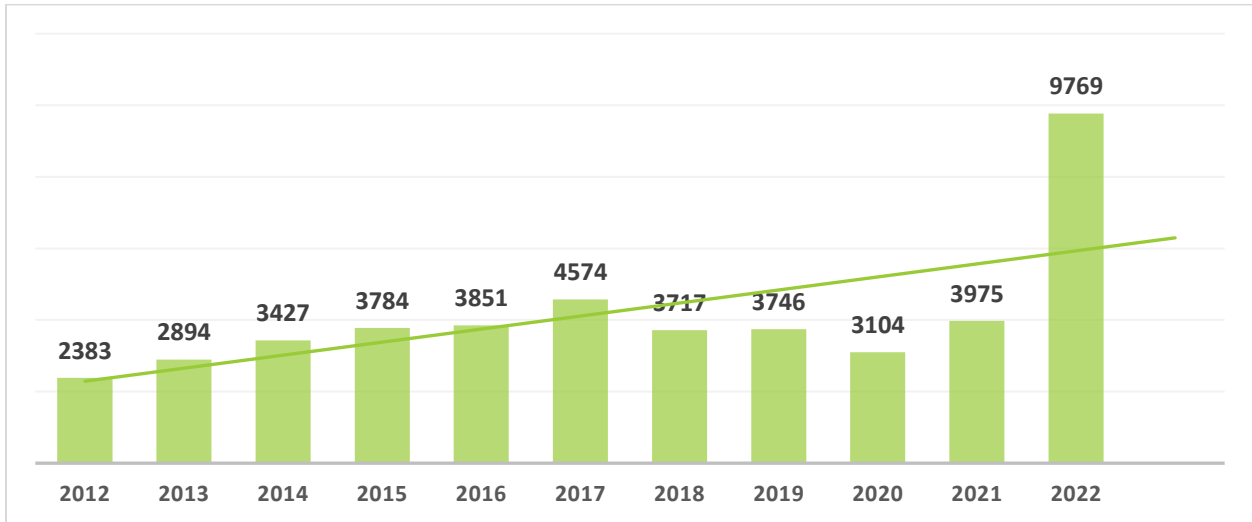
2012-2022 წლებში ახლადრეგისტრირებულ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობა საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ზოგადი მატების ტენდენციით ხასიათდებოდა. აღნიშნულ

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

პერიოდში ყველაზე მეტი სუბიექტი 2022 წელს დარეგისტრირდა, მათ შორის ყველაზე მეტი ბიზნეს სუბიექტი რეგისტრირებულია ახალციხის, ბორჯომისა და ადიგენის მუნიციპალიტეტებში, ხოლო ყველაზე ნაკლები - ონისა და ლენტეხის მუნიციპალიტეტებში. 2014 წლიდან 2021 წლამდე საქართველოს მაღალმთიან დასახლებებში მოქმედი ბიზნეს სუბიექტების რაოდენობა გაიზარდა 73.8%-ით, ხოლო სექტორის ბრუნვა 117.3%-ით.

ფიგურა 9. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ახლადრეგისტრირებულ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობა ჯამურად, 2012-2022 წლებში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

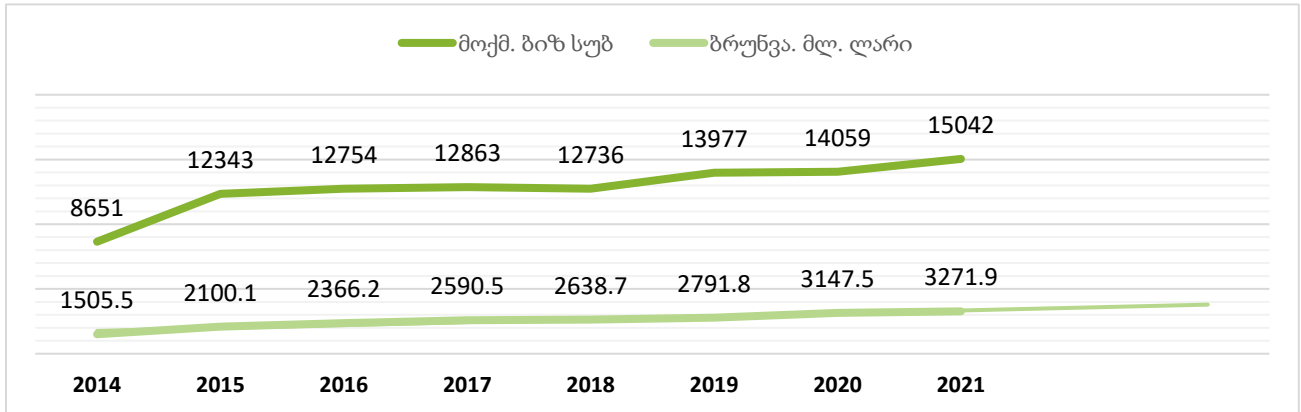
აღსანიშნავია, რომ მაღალმთიანი დასახლებების მუნიციპალიტეტებში მეტი ბიზნეს სუბიექტი დარეგისტრირდა, ვიდრე არამაღალმთიან დასახლებებში. 2014-2021 წლების შუალედში, არამაღალმთიან დასახლებებში დარეგისტრირებულ და მოქმედ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობა გაიზარდა 36%-ით, ხოლო მაღალმთიან დასახლებებში იგივე მაჩვენებელმა 73.8% შეადგინა. მაღალმთიან დასახლებებში ბიზნეს სექტორის ბრუნვა გაიზარდა 117.3%-ით, ხოლო არამაღალმთიან დასახლებებში 203%-ით. მოსახლეობის 1 000 კაცზე გათვლით ყველაზე მეტი მოქმედი ბიზნეს სუბიექტი რეგისტრირებულია ყაზბეგის, ადიგენის, ამბროლაურის, ბორჯომის, ლენტეხის და მესტიის მუნიციპალიტეტებში, ხოლო ყველაზე ნაკლები - ახალქალაქის, ნინოწმინდის, წალკის, თეთრიწყაროს და თიანეთის მუნიციპალიტეტებში. მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტების საშუალო მაჩვენებელია 54.2, საშუალო ეროვნული მაჩვენებელია 61.5.

საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში 2014 წლიდან 2021 წლამდე ყოველწლიურად იზრდებოდა ბიზნეს სექტორის ბრუნვა. ჯამში ეს მაჩვენებელი 1 505.5 მლნ ლარიდან გაიზარდა 3 271.9 მლნ ლარამდე.

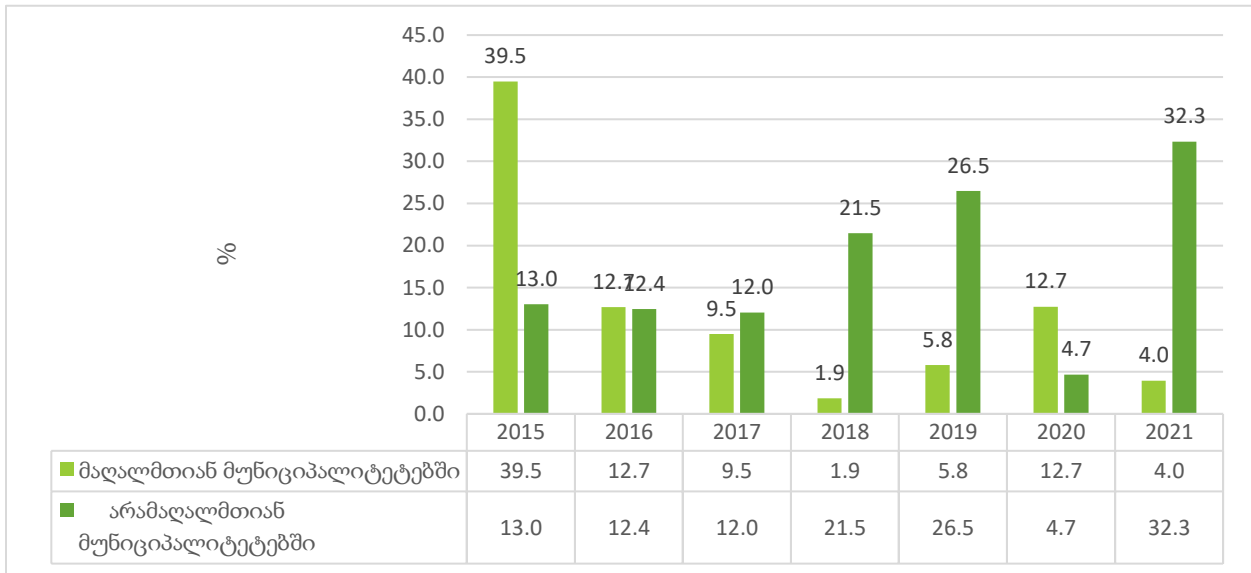
საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ფიგურა 10. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მოქმედი ბიზნეს სუბიექტების რაოდენობა და ბიზნეს სექტორის ბრუნვა (მლნ ლარი) 2014-2021 წლებში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

ფიგურა 11. ბიზნეს სექტორის ბრუნვის პროცენტული ცვლილება წინა წელთან შედარებით

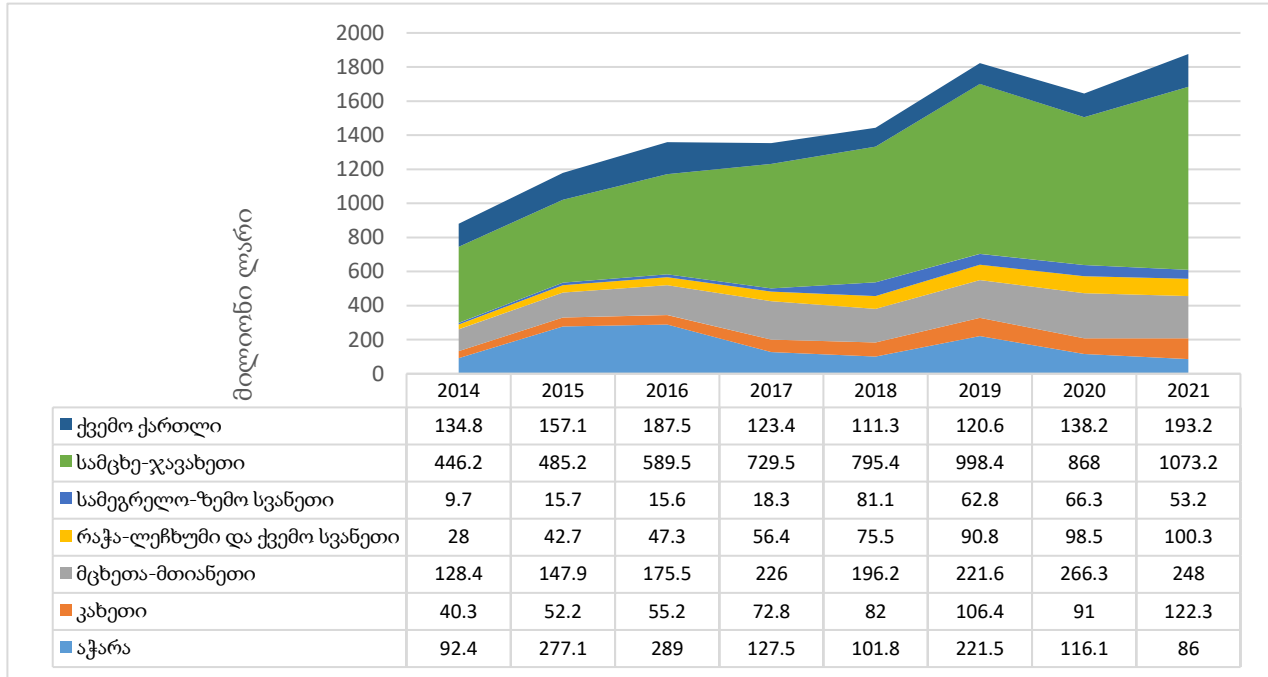
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

2014-2021 წლებში საქართველოს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ზოგადი ზრდის დინამიკით ხასიათდებოდა პროდუქციის გამოშვება. პროდუქციის გამოშვება ყველაზე მაღალია ქვემო ქართლის და სამცხე ჯავახეთის რეგიონებში და ეს მაჩვენებელი 2014-2021 წლებში თითქმის ყველა რეგიონში გაზრდილია, შემცირებულია მხოლოდ აჭარაში.

საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

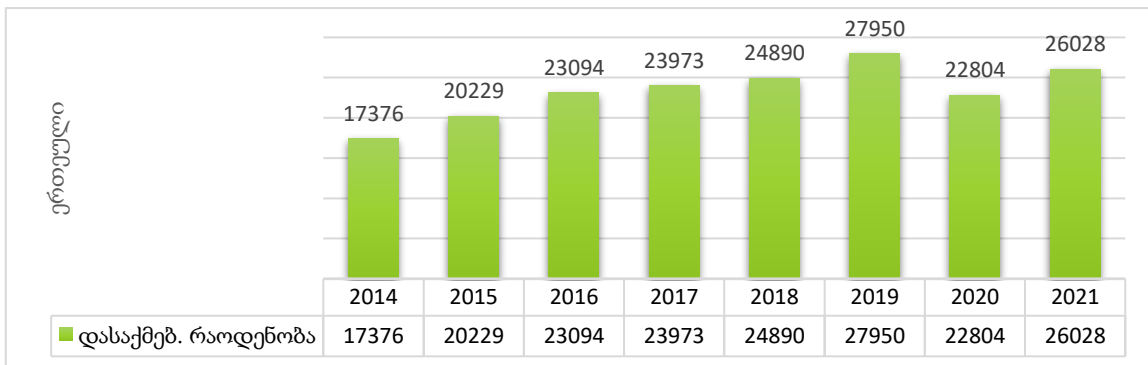
ფიგურა 12. პროდუქციის გამოშვების დინამიკა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში (2014-2021)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

2014 წლიდან მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში დასაქმებულთა რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდებოდა, 2020 წლის გამოკლებით. 2021 წელს დასაქმებულად აღირიცხა 49.8%-ით მეტი ადამიანი, ვიდრე 2014 წელს. მნიშვნელოვანია, რომ ეს სხვაობა, შესაძლოა, სტატისტიკის მეთოდოლოგიაში ცვლილებით იყოს განპირობებული.

ფიგურა 13. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა (2014-2021)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

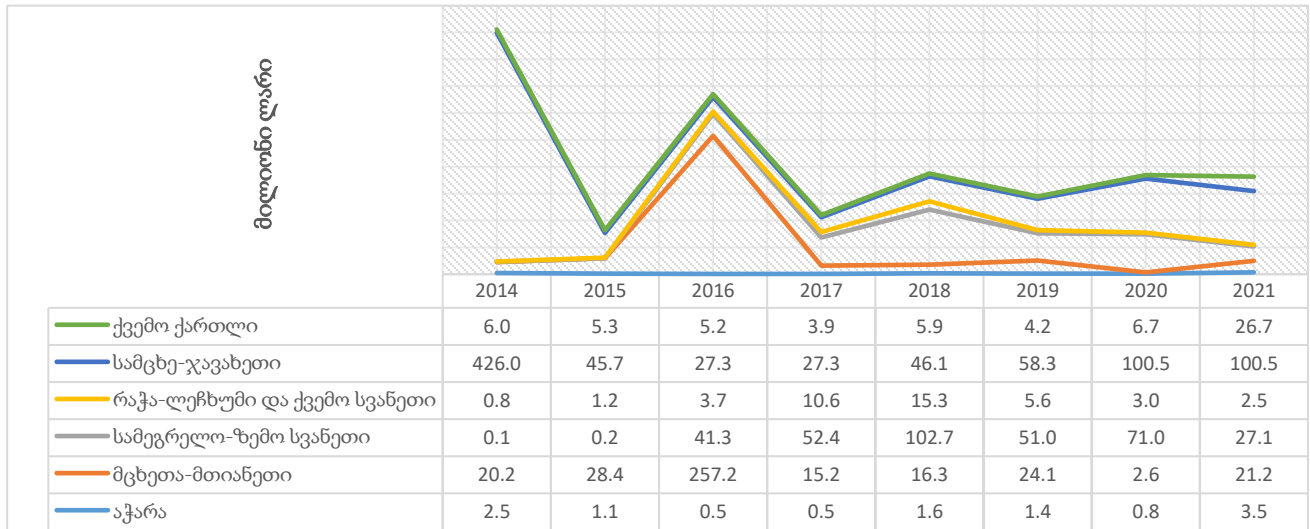

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ოფიციალურად დასაქმებულთა ყველაზე დიდი რაოდენობა ბორჯომის და ახალციხის მუნიციპალიტეტებშია, ასევე საკმაოდ მაღალია ყაზბეგის მუნიციპალიტეტის მაჩვენებელი, შედარებით მცირეა თიანეთის, ცაგერის და ლენტეხის მუნიციპალიტეტებში. დაქირავებით დასაქმებულთა რაოდენობა 2021 წელს, 2014 წელთან შედარებით, 34% პროცენტით არის შემცირებული მესტიის მუნიციპალიტეტში და 16%-ით ახმეტის მუნიციპალიტეტში.

2014 წლის შემდეგ ბიზნეს სექტორის ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში ინვესტიციების შედინება-მატებით და კლებით ხასიათდებოდა. მიუხედავად ეკონომიკის ზრდისა, დაბალი რჩება ინვესტიციების მოცულობა.

ფიგურა 14. ბიზნეს სექტორის ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში, 2014-2021 წლებში

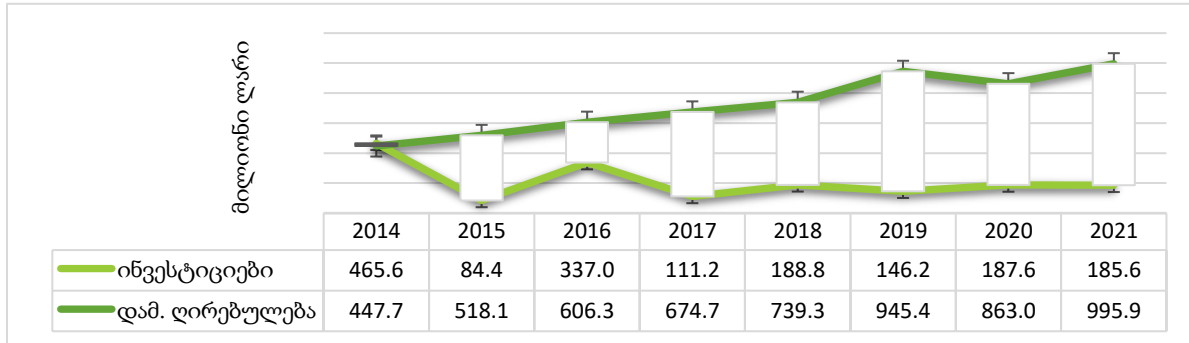
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

ბიზნეს სექტორის ინვესტიციების თვალსაზრისით, მაღალმთიანი დასახლებების წილი მთელი ქვეყნის ინვესტიციების მაჩვენებლის მხოლოდ 3.4%-ია (2021 წლის მდგომარეობით). ინვესტიციების შემცირების მიუხედავად, 2014-2021 წლებში მაღალმთიან დასახლებებში შექმნილი დამატებული ღირებულება ყოველ წელს იზრდებოდა.

საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

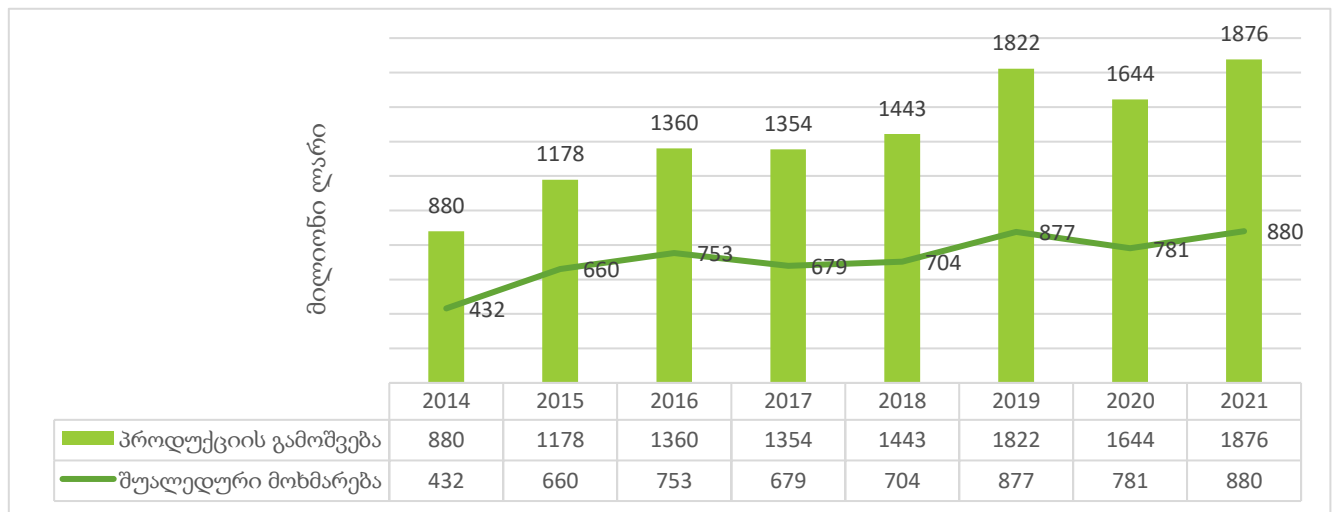
ფიგურა 15. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში ჩადებული ინვესტიციები და შექმნილი დამატებითი ღირებულება (2014-2021)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

2014-2021 წლებში საქართველოს მაღალმთიან დასახლებებში პროდუქციის გამოშვების ზრდის პარალელურად იზრდებოდა ბიზნეს სექტორის შუალედური მოხმარება. გამონაკლისს წარმოადგენდა პანდემიით გამოწვეული ლოქდაუნის პერიოდი 2020 წელს.

ფიგურა 16. მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში პროდუქციის გამოშვება და ბიზნეს სექტორის შუალედური მოხმარება (2014-2021)

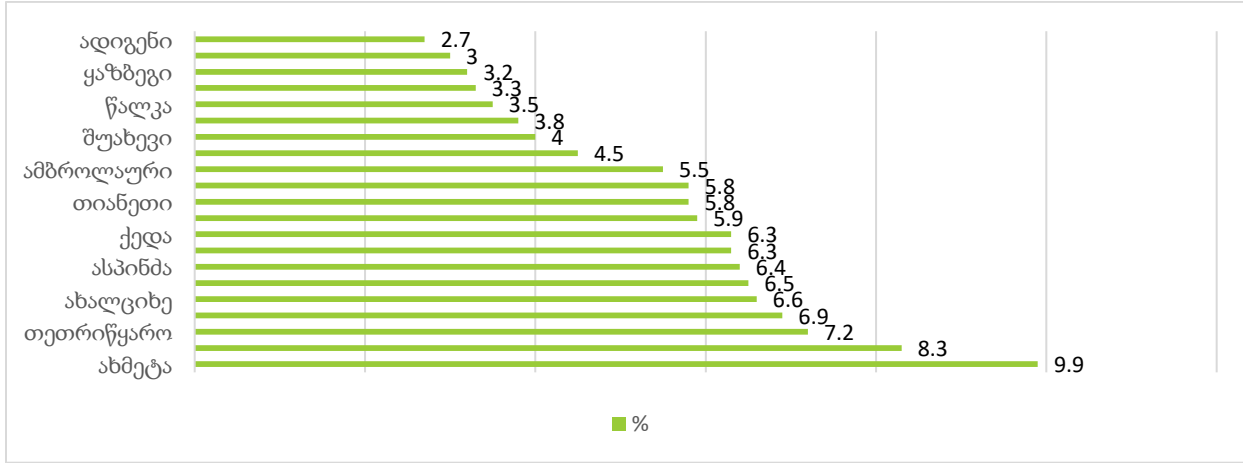
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

აღსანიშნავია, რომ გადამამუშავებელი მრეწველობის წილი ყველაზე მაღალია ახმეტის, ნინოწმინდის და თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტებში, შედარებით დაბალი - ადიგენის, დუშეთის და ყაზბეგის მუნიციპალიტეტებში. საერთო ჭრილში მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში დაბალია გადამამუშავებელი მრეწველობის საშუალო წილი (5.49%).

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ფიგურა 17. C-სექტორის წილი (დამამუშავებელი მრეწველობა) მოქმედ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობაში მუნიციპალიტეტების მიხედვით, 2021 წელი

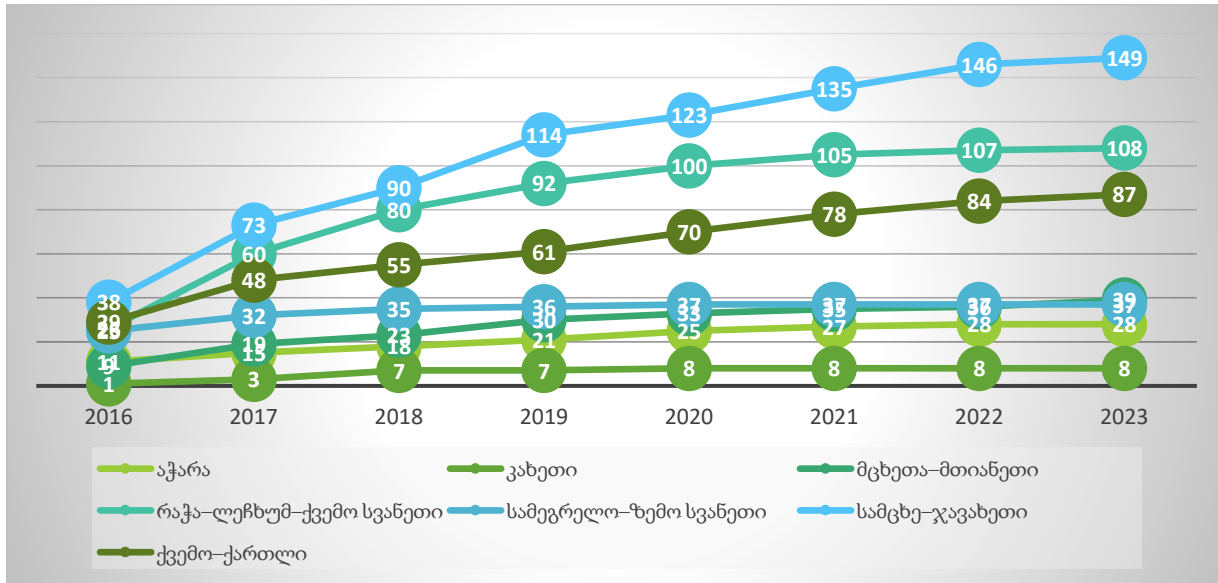

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

„მაღალმთიანი დასახლებების საწარმოს სტატუსის მინიჭების, შეჩერებისა და შეწყვეტის წესის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 18 დეკემბრის N633 დადგენილებით გათვალისწინებული მაღალმთიანი დასახლებების საწარმოს სტატუსის მქონე პირთა რეესტრის თანახმად, სტატუსის მქონე საწარმოების რაოდენობა მზარდია და 2023 წლის ბოლოსთვის შეადგენს 538-ს, მათ შორის რეგიონულ ჭრილში ყველაზე მეტი რეგისტრირებულია სამცხე-ჯავახეთის, რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონებში, ხოლო მუნიციპალურ ჭრილში - ამბროლაურის, ახალქალაქის ნინოწმინდის, მესტიის, წალკის და ცაგერის მუნიციპალიტეტებში.

ფიგურა 18. რეგიონებში რეგისტრირებულ მაღალმთიან საწარმოთა რიცხვი წლების მიხედვით

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მაღალმთიანი საწარმოების რეესტრი

მაღალმთიან დასახლებებში რეგისტრირებული საწარმოების უმრავლესობა ახორციელებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებას, აგრეთვე, სამშენებლო მასალების და ავეჯის წარმოებას, ხის დამუშავებას და სხვადასხვა საქმიანობას.

2.4.1 მიკრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობა მაღალმთიან დასახლებებში

საქართველოში, ისე როგორც მთელ მსოფლიოში, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტია. ქვეყანაში მცირე და საშუალო საწარმოთა წილი მოქმედ საწარმოთა 99.7%-ს უტოლდება, რაც ნათლად წარმოაჩენს მათ მნიშვნელობას როგორც ეკონომიკური, ისე სოციალური თვალსაზრისით.⁸ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სოციალური გავლენის თვალსაზრისით, დასაქმების მხრივ უდიდესი როლი სწორედ მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას ეკისრება, რადგანაც ის ასაქმებს მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს და უზრუნველყოფს მათი შემოსავლების ზრდას.

სსიპ „აწარმოე საქართველოს“ მიკრო და მცირე მეწარმეობის ხელშეწყობის საგრანტო პროგრამის ზეგავლენის შეფასების თანახმად, 2015-2022 წლებში გაცემული 8 209 გრანტმა შექმნა 21 185 სამუშაო ადგილი, რაც ერთ პროექტზე 2.5 დასაქმებულს ნიშნავს - საშუალო დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდა შეადგენდა 43%-ს, ხოლო ბენეფიციართა პროდუქტიულობის ზრდა შეადგენდა 19%-ს.

⁸ საქართველოს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია 2021-2025 https://www.economy.ge/uploads/files/2017/ek_politika/sme_strategy/sme_development_strategy_2021_2025_.pdf

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

აღსანიშნავია, რომ მაღალმთიან დასახლებებში კერძო სექტორის განვითარებისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, ახალგაზრდა მეწარმეებისა და ეკონომიკური აქტივობის ზრდის სტიმულირების მიზნით, 2023 წლის 29 მაისს მთავრობამ დაამტკიცა „მაღალმთიან დასახლებებში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობის პროგრამა“, რომელსაც ახორციელებს ააიპ „სოფლის განვითარების სააგენტო“.

2.4.2 სოფლის მეურნეობა

ქვეყნის მიწის რესურსების ტერიტორიული განაწილების კუთხით, საქართველოს მთიან და მთისწინა არეალებზე მოდის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის დაახლოებით 61%. ზღვის დონიდან 1 000 მ-მდე მიწები მებაღეობა-მეხოსტნეობის, მევენახეობისა და ინტენსიური მემინდვრეობისთვის გამოიყენება, ხოლო დასავლეთ საქართველო სუბტროპიკული კულტურების გავრცელების არეალია. ზღვის დონიდან 1000 მ-დან და ზევით ძირითადად სათიბ-სამოვრებია განვითარებული.

სოფლის მეურნეობის როგორც პირველადი წარმოების, ისე გადამამუშავებელი წარმოების მხარდაჭერის პროგრამებს ახორციელებს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი ა(ა)იპ სოფლის განვითარების სააგენტო. „მაღალმთიან დასახლებებში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამა“ არის სპეციალურად მაღალმთიან დასახლებებში მიკრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერისთვის შემუშავებული. აგრეთვე „სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების სახელმწიფო პროგრამის“ ფარგლებში გაკეთდა სპეციალური კომპონენტი, რომელიც ითვალისწინებს მხოლოდ მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები ბენეფიციარებისთვის მოტობლოკების შესყიდვის თანადაფინანსებას. ამის გარდა, მაღალმთიან რეგიონებში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ხელშეწყობის მიზნით, ა(ა)იპ სოფლის განვითარების სააგენტოს, მის მიერ განხორციელებულ პროექტებში/პროგრამებში აქვს სპეციალური პირობები. კერძოდ: სახელმწიფო პროგრამა „დანერგე მომავლის“ და გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსების პროგრამის ფარგლებში, მაღალმთიანი დასახლებების ბენეფიციარებისთვის გათვალისწინებულია 10 %-ით მეტი სახელმწიფო თანადაფინანსება, ამის გარდა სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივებისთვის მექანიზაციის თანადაფინანსების პროგრამის ფარგლებში გათვალისწინებულია სხვაგვარი უპირატესობა: თუ ბარში მოქმედ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის ან ნაკვეთების ჯამური ფართობი უნდა იყოს 20 ჰა.-ზე ნაკლები, მაღალმთიანი დასახლებების შემთხვევაში ეს მოთხოვნა დაწეულია 10 ჰა.-მდე.

მაღალმთიან დასახლებებში სოფლის მეურნეობის კუთხით გამოწვევაა სასოფლო სამეურნეო დანიშნულების სავარგულების სიმცირე, ნიშური პროდუქციის წარმოების მცირე მასშტაბები, ტექნოლოგიებზე და ცოდნაზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა, ახალგაზრდების გადინება და წარმოებული პროდუქციის სიმცირე.

წინა სტრატეგიით დასახული იყო მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მიწის რეგისტრაციის საკითხის გაუმჯობესება. ამ კუთხით დაფიქსირდა პროგრესი, თუმცა მაჩვენებელი კვლავაც

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

დაბალია როგორც არასასოფლო კატეგორიის, ისე სასოფლო კატეგორიის მიწის რეგისტრაციის შემთხვევაში.

2.4.3 გარემოს დაცვა

ტყის მასივების უდიდესი ნაწილი მაღალმთიან დასახლებათა ტერიტორიაზეა. ამდენად, მათ მდგომარეობაზე დადებით გავლენას მოახდენს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული ტყის კოდექსი, რომლის ფარგლებშიც ჩამოყალიბდება ტყით სარგებლობისა და ტყის მდგრადი მართვის სისტემა. იგი უზრუნველყოფს საქართველოში ტყეების რაოდენობრივი თუ ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას, ბიომრავალფეროვნების დაცვასა და ტყეების ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებას, მათი ეკოლოგიური ფასეულობების გათვალისწინებით.

მაღალმთიან დასახლებებში საქართველოს ტყის რესურსის 98%-ია. ყველაზე ტყიანი რეგიონებია: აჭარა (63%) და რაჭა (56%). ტყის მასივების 60%-ზე მეტი ისეთ ფერდობებზეა განლაგებული, რომელთა დახრის კუთხე 25 გრადუსზე მეტია. 35 გრადუსზე მეტი დახრის მქონე ფერდობებზე იზრდება ტყეთა 24% და მათი გამოყენება კანონით აკრძალულია. ტყის თითქმის 60% ზღვის დონიდან 1 000 მეტრზე მეტ სიმაღლეზე მდებარეობს (ცხრილი 1). ტყის ეკოსისტემებში გაბატონებული ჯიშია წიფელი. აღსანიშნავია, რომ რაჭაში არსებობს ე.წ ხელუხლებელი ტყეები, რომლებიც შენარჩუნებულია პირვანდელი სახით და ბიომრავალფეროვნებით. კლიმატის ცვლილების უარყოფითი გავლენა საქართველოში ვლინდება ტყის ეკოსისტემების გავრცელების ზედა საზღვრის ცვლილებით, ხანძრის შემთხვევათა გახშირებით და მავნებელ დაავადებათა გამრავლებით.

2.4.4 ტურიზმი

დიდი და მცირე კავკასიონის მაღალმთიან დასახლებათა უმრავლესობა განსაკუთრებით მიმზიდველია გარე და შიდა ტურიზმისთვის. მაღალმთიანი დასახლებები გამოირჩევა როგორც ზამთრის, ისე ზაფხულის კურორტებით, კულტურული მემკვიდრეობის, ისტორიული, არქეოლოგიური და ბუნებრივი ძეგლებით. 20-ზე მეტ მაღალმთიან დასახლებას მინიჭებული აქვს კურორტის სტატუსი. ისინი კლიმატური და/ან ბალნეოლოგიური ტიპისაა, ხოლო მათი ძირითადი პროფილებია ფთიზიატრიული, ართროლოგიური, ნევროლოგიური, დერმატოლოგიური, გინეკოლოგიური, პროფილაქტიკური, ალერგოლოგიური, გასტროენტეროლოგიური და პულმონოლოგიური.

საქართველოს რეგიონებში მდებარე კურორტების არსებული მდგომარეობისა და განვითარების პოტენციალის შეფასების მიზნით, სსიპ კურორტების განვითარების სააგენტომ შეისწავლა საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული კურორტები და საკურორტო ადგილები. შესწავლის საფუძველზე შერჩეული ბალნეოლოგიური და კლიმატური კურორტებისა და საკურორტო და ტურისტულად მიმზიდველი ადგილებისთვის მომზადებული 63 ტექნიკურ-ეკონომიკური მიზანშეწონილობის კვლევიდან 68.3% შესწავლა დაეთმო მაღალი მთის ზონაში მდებარე კურორტებსა და საკურორტო ადგილებს.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ტურიზმის სექტორში მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2019-2023 წლების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა მოიცავდა ისეთი ინფრასტრუქტურის მოწყობას როგორცაა ვიზიტორთა ცენტრი (ყაზბეგი), „თოკების პარკი“ ორ ეროვნულ პარკში (ალგეთი, მტირალა), საგამოფენო სივრცე (ბორჯომი, ხარაგაული), სამთო-საფეხმავლო ბილიკი (მესტია) და სამთო-საფეხმავლო და სალაშქრო ბილიკების მარკირება (ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკი, ალგეთის ეროვნული პარკი), ტურისტული ბილიკები და ხიდები ახმეტის მუნიციპალიტეტში, შიდა ქართლში, ქვემო ქართლში; ასევე ტურიზმის ინდუსტრიაში დასაქმებული პირების გადამზადებას, პრეს-ტურებს, ველომარათონს, კულტურული მარშრუტების გაფიცრულებას, თხილამურებსა და სნოუბორდში თავისუფალი სტილით სრიალში ჩემპიონატს, გათვლიანების სისტემისა, სასრიალო ტრასების და სხვა მნიშვნელოვანი ინფრასტრუქტურის მოწყობას.

2015-2022 წლებში მაღალმთიან დასახლებებში ვიზიტორების რაოდენობა მზარდი ტენდენციით ხასიათდებოდა, მათ შორის საერთაშორისო ვიზიტორების კუთხითაც. 2022 წელს, 2015 წელთან შედარებით, ვიზიტორთა რაოდენობა გაზრდილია 54%-ით, ხოლო მათ შორის საერთაშორისო ვიზიტორების რაოდენობა - 46 %-ით.

ფიგურა 19. ვიზიტორების, მათ შორის უცხოელების ჯამური რაოდენობა, მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, 2015-2022 წწ.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

აღსანიშნავია, რომ ტურიზმის ზრდამ დადებითი გავლენა იქონია ყველა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტზე, თუმცა არა ყველაზე თანაბრად. 2012-2022 წლებში 21 მაღალმთიან მუნიციპალიტეტში დეკლარირებული სასტუმროებისა და სასტუმროს ტიპის დაწესებულებების რაოდენობა გაიზარდა 162%-ით, 183-დან 479-მდე, ხოლო აღნიშნულ

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სასტუმროებში და სასტუმროს ტიპის დაწესებულებებში დასაქმებულთა რაოდენობა გაიზარდა 146%-ით, 1 480-დან 3 642 ადამიანამდე.

2022 წლის მდგომარეობით, სასტუმროების ყველაზე დიდი რაოდენობა, 22% მოდიოდა ბორჯომის მუნიციპალიტეტზე, 17.3% - ყაზბეგის მუნიციპალიტეტზე, 12.7% - მესტიის მუნიციპალიტეტზე, 9.5% - ახალციხის მუნიციპალიტეტზე. 6.5-6.5%-ით შემდეგ ადგილზე არიან ამბროლაურის და ახმეტის მუნიციპალიტეტები. სასტუმროების ყველაზე მცირე რაოდენობაა (0-3) დმანისის, თიანეთის, შუახევის, ნინოწმინდის და წალკის მუნიციპალიტეტებში. დასაქმებულების თითქმის ნახევარი, 43% დასაქმებულია ბორჯომის მუნიციპალიტეტში, 27% ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში, ხოლო 5-5.5 პროცენტით შემდეგ ადგილზე თითქმის თანაბრად არიან მესტიის, ახალციხის და ხულოს მუნიციპალიტეტები. 2.5%-ს თანაბრად ინაწილებენ ამბროლაურის, დუშეთის და ახმეტის მუნიციპალიტეტები. 2022 წლის მდგომარეობით, ვიზიტორების რაოდენობით ლიდერობს ყაზბეგის და ბორჯომის მუნიციპალიტეტები, შემდეგ მოდის მესტიის და ახალციხის მუნიციპალიტეტები.

მაღალმთიანი დასახლებები მდიდარია ბუნებრივი რესურსებით, ასევე გამოირჩევა ფლორისა და ფაუნის მრავალფეროვნებით, ამასთანავე, დაცული ტერიტორიების თვალსაზრით, განსაკუთრებით მდიდარია აღმოსავლეთ კავკასიონი და მაღალმთიანი აჭარა. აღნიშნული გარემოება ტურიზმის განვითარებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს და განსაკუთრებით იმ მაღალმთიან დასახლებებში, რომლებიც დაცულ ტერიტორიებთან ახლოს მდებარეობენ ტურისტული ნაკადების სიმრავლით გამოირჩევიან. 2019 წელთან შედარებით, 2020 და 2022 წლებში, ყაზბეგის ეროვნული პარკის და ალგეთის ეროვნული პარკის გარდა, მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მდებარე დაცული ტერიტორიების ვიზიტორების პროცენტული წილი ვიზიტორთა საერთო რაოდენობაში გაზრდილია.

ფიგურა 20. მაღალმთიან დასახლებებში მდებარე დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა რაოდენობა (2019-2023)

2.5 ინფრასტრუქტურა

2019-2023 წლების სტრატეგიის, ასევე, სხვა მიზნობრივი პროგრამების ფარგლებში განხორციელებული უამრავი ინფრასტრუქტურული პროექტის მიუხედავად, მაღალმთიან დასახლებებში საბაზისო ინფრასტრუქტურის კუთხით კვლავ გამოწვევებია და საჭიროებს ეტაპობრივ გაუმჯობესებას.

აღსანიშნავია, რომ გარდა სახელმწიფოს სხვადასხვა პროგრამებისა და უწყებების მიერ განხორციელებული ინფრასტრუქტურული პროექტებისა, მაღალმთიან დასახლებებში ასევე „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის“ და „რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდის“ ფარგლებში ხორციელდება ინფრასტრუქტურული პროექტები.

„მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის“ დაფინანსებით, 2016-2023 წლებში, მხოლოდ ინფრასტრუქტურის ნაწილში განხორციელდა 291 პროექტი საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების, ნაპირსამაგრი/ნაპირდაცვითი სამუშაოების, წყალმომარაგების გაუმჯობესების, რეკრეაციული სივრცეების, საბავშვო ბაღების მშენებლობა/რეაბილიტაციის და სხვა სახის ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების კუთხით, მათ შორის ყველაზე მეტი, 59% (172 პროექტი) განხორციელდა საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწყობის კუთხით.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე სტიქიური პროცესებით განპირობებული გეოეკოლოგიური გართულებები, უმთავრესად, მთის ზონაზე მოდის და ამ მხრივ, სათანადო გარემოსდაცვითი ინფრასტრუქტურის არსებობა, მათ შორის მდინარეების ნაპირსამაგრი და ნაპირდაცვითი ინფრასტრუქტურის მოწყობა მნიშვნელოვანია სტიქიური მოვლენების უარყოფითი ზეგავლენისგან, მათ შორის წყალდიდობისგან მოსახლეობის დაცვის მიზნით.

განათლებისა და კულტურის ინფრასტრუქტურის მიმართულებით, წინა სტრატეგიის ფარგლებში განხორციელდა სკოლა-პანსიონების რეაბილიტაცია (სოფელ მადაროსკარსა და ბარისახოში) და მშენებლობა (შატილი), გაიხსნა კოლეჯის ფილიალი ხულოში და რეაბილიტირდა შუახევში არსებული კოლეჯი.

2.5.1. საგზაო ინფრასტრუქტურა

მიუხედავად ბოლო წლების განმავლობაში განხორციელებული არაერთი პროექტისა, რომელიც მიმართული არის არა მხოლოდ რეგიონების და მუნიციპალიტეტების დაკავშირების, არამედ უშუალოდ მუნიციპალიტეტებში კონკრეტულ დასახლებებში არსებული საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებისათვის, საგზაო ინფრასტრუქტურის მხრივ გამოწვევები კვლავაც რჩება. გამოწვევები იდენტიფიცირებულია მათ შორის უშუალოდ მუნიციპალიტეტების გამოკითხვის თანახმადაც და საჭიროებები მუნიციპალიტეტების მიხედვით სხვადასხვაა.

წინა სტრატეგიის ფარგლებში განსაზღვრული ამოცანის, საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების კუთხით, აღსანიშნავია, რომ 2016-2022 წლებში დაფინანსდა 350 კმ-მდე გზის მშენებლობა/რეაბილიტაცია. გარდა საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებისა, მაღალმთიან

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

დასახლებებში განხორციელდა სანიაღვრე სისტემების სარეაბილიტაციო და მდინარეების კალაპოტების გაწმენდითი სამუშაოები, აგრეთვე, გარკვეულ დასახლებებში მოეწყო წყალმომარაგების ქსელი.⁹

2.5.2. ელექტროენერგია

სამუშაოდ, მუნიციპალურ ჭრილში ელექტროენერგიის მიწოდება უზრუნველყოფილია მაღალმთიანი დასახლებების 90%-100%-ისთვის, გარკვეულ მუნიციპალიტეტში ეს მაჩვენებელი 80-90%-ია. 2012-2013 წლებში USAID-მა განახორციელა 4 სოფლის ელექტროფიცირების სამუშაოები: ქარელის მუნიციპალიტეტში სოფელი იმერხევი; დმანისის მუნიციპალიტეტში სოფელი მამიშლარი; ახმეტის მუნიციპალიტეტში სოფელი ჭართალი, დუშეთის მუნიციპალიტეტში სოფელი შატილი. 2013 წელს პროექტის „სინათლე ყველა სოფელს“ ფარგლებში დაიწყო ელექტროენერგიის გარეშე დარჩენილი დასახლებული პუნქტების ელექტრიფიცირების სამუშაოები. სამუშაოები 2016 წელს დასრულდა და 29 უმუქო სოფელში 630 აბონენტი ჩაერთო ელექტროენერგიის მიწოდების ქსელში.¹⁰ ამავე პროექტის ფარგლებში სოფელ მუცოში აშენდა 100 კილოვატიანი ჰიდროელექტროსადგური, რომელიც, ასევე, ემსახურება მუცოს ისტორიული ძეგლის განათებას. პროექტი სრულად დაფინანსდა საქართველოს სახელმწიფოს მიერ. 2019 წელს განხორციელდა მესტიის მუნიციპალიტეტის ორი უმუქო სოფლის ხალდესა და ჰემვილის ელექტროენერგიით უზრუნველყოფის მიზნით ელექტროგადამცემი ხაზისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის სამშენებლო სამუშაოები. ჯამში 18 აბონენტს მიეცა ელექტროენერგიის მიწოდების ქსელში ჩართვის საშუალება.

2019 წელს USAID ენერჯეტიკის პროგრამამ, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს გაუწია ტექნიკური დახმარება, რაც გულისხმობდა საქართველოში ელექტროენერგიის გარეშე დარჩენილი მოსახლეობის სრულყოფილ აღწერას, მათი ენერჯეტიკული საჭიროებების დადგენას, შესაბამისი ტექნიკური კონცეფციის შემუშავებას და მზის სისტემის მოხმარების შესახებ ტრენინგების ჩატარებას. პროგრამის ფარგლებში ქვეყნის მასშტაბით გამოვლინდა ელექტროენერგიის გარეშე დარჩენილი 207 მუდმივად მცხოვრები ოჯახი, რომელთაც დაუმონტაჟდა 1 500 ვატის სიმძლავრის მზის პანელები, ინვერტორები, ენერგო-საცავები და შესაბამისი აღჭურვილობა.

მიუხედავად ბოლო წლებში განხორციელებული აქტივობებისა, ელექტროენერგიის მიწოდება კვლავაც აქტუალურია ზოგიერთი მუნიციპალიტეტის რამდენიმე დასახლებაში. ასეთ

⁹ 2019-2023 წლების მაღალმთიანი განვითარების სტრატეგიის სამოქმედო გეგმის შესრულების ანგარიშები

¹⁰ ოზურგეთის მუნიციპალიტეტი, ნატანების მიმდებარედ ფერმერული მეურნეობა „მოლიანის დასახლება“, ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი, სოფელი შროშა (ექსელიძეების უბანი), საჩხერის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ჩონთო, გურჯაანის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ჭერეში, დუშეთის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: კაწალხევი, ნოჯა, კომკასყელი (წობანი), ნოჯიკეთი, ქვემო და ზემო ღარისწყალი, თიანეთის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: ჭიაურა და გრძელველი, მცხეთის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: ბევრეთი, კარსანი და ლელუბანი, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, სოფლები: ბავარი, მანანური, ცხუმალდი და ხაჩეში, ადიგენის მუნიციპალიტეტი, სოფელი უტყისუბანი, დმანისის მუნიციპალიტეტი, სოფელი სოფეთლო, თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი, სოფელი ქვემო ახალშენი, გორის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: ზემო ქსოვრისი და გაგლოანთუბანი, კასპის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: გოსტიბე და ცხავერი, ქარელის მუნიციპალიტეტი, სოფლები: ზემო ლეთეთი და ოქროსოფელი, ხაშურის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ღართა

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

დასახლებებში, მოსახლეობის 2014 წლის აღწერით, ძალიან მცირე იყო ან თითქმის არ ცხოვრობდნენ მუდმივი მაცხოვრებლები, ტრადიციულად, მთაში ადიოდნენ დროებით მესაქონლეობის მიზნით და არ აქვთ მოწყობილი ელექტროენერჯის ცენტრალური ხაზი. ელექტროენერჯია 100%-ით მიეწოდება ამბროლაურის, ცაგერის, ყაზბეგის მუნიციპალიტეტებს და კახეთის, იმერეთის და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონების მუნიციპალიტეტებს, თუმცა არ მიეწოდება სხვა მუნიციპალიტეტების (მაგ. გორის, კასპის, დუშეთის, თიანეთის) რამდენიმე მაღალმთიან დასახლებას. მუნიციპალიტეტების გამოკითხვის თანახმად, ელექტროენერჯის მიწოდება განსაკუთრებით აქტუალურია მცირე მოსახლეობის დასახლებებში, მათ შორის ბარისახოს, უკანა ფშავის, შატილის, გუადამაყრის და სხვა თემებში, სადაც არ არის ელექტროენერჯის გადამცემი ხაზი, ხოლო ახმეტის მუნიციპალიტეტში, თუშეთის 52 დასახლებიდან მხოლოდ ერთშია ელექტროგადამცემი ხაზები, დანარჩენში გამოიყენება ჰელიოსისტემები.

2.5.3. ინტერნეტიზაცია

„მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის“ თანადაფინანსებით (2018 წლის 28 დეკემბერს საქართველოს მთავრობის N2492 განკარგულება) დონორი ორგანიზაციებისა და სატელეკომუნიკაციოკომპანიების დახმარებით, ა(ა)იპ - მთის სათემო ქსელის მიერ ფშავ-ხევსურეთისა და გუადამაყრის ხეობებში განხორციელდა სათემო ინტერნეტიზაციისპროექტი. ამასთან, სოციალურად დაუცველმა ოჯახებმა ისარგებლეს ინტერნეტში ჩართვის საფასურის ანაზღაურების ვაუჩერით (აჭარა, რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი, სამცხე ჯავახეთი, ქვემო ქართლი).

ბევრ მაღალმთიან დასახლებაში დღემდე გამოწვევად რჩება სტაბილური ოპტიკურ-ბოჭკოვანი ინტერნეტის ხელმისაწვდომობა, რაც ხელს უშლის ასეთ დასახლებებში ტურიზმის განვითარებას. მოსახლეობის სიმცირის და მკაცრი კლიმატური პირობების გამო, ხშირად ძირითადად მხოლოდ მუნიციპალური ცენტრებია უზრუნველყოფილი მეტ-ნაკლებად სწრაფი და სტაბილური ინტერნეტით.

2.5.4. გაზმომარაგება

2020 წლის 29 ოქტომბერს საქართველოს მთავრობამ გამოსცა განკარგულება საქართველოს მოსახლეობის ბუნებრივი გაზით მომარაგების ხელშეწყობისათვის 2022-2024 წლებში განსახორციელებელ ღონისძიებათა შესახებ, რომლის ფარგლებშიც დამტკიცდა 3-წლიანი გეგმა დასახლებებისათვის ბუნებრივი გაზით უზრუნველყოფის სამუშაოების განსახორციელებლად.

გარდა ამისა, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ასიგნებებით ხორციელდება ყაზბეგისა და დუშეთის მუნიციპალიტეტის მაღალმთიანი სოფლების მუდმივი მაცხოვრებლების მიერ მოხმარებული ბუნებრივი გაზის სუბსიდირება.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

გაზიფიკაცია გამოწვევად რჩება ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში, სადაც არც ერთი დასახლება არაა გაზიფიცირებული და რაჭაში, სადაც გაზიფიცირებულია დასახლებების მხოლოდ ნაწილი, რაც აფერხებს ტურიზმის განვითარებას. ბუნებრივი გაზის მიწოდება ასევე პირველი რიგის პრიორიტეტებს შორისაა მაღალმთიან აჭარაში, რომელიც მხოლოდ ნაწილობრივ გაზიფიცირებულია და გურიის მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, რომელიც არაა გაზიფიცირებული. მაშინ, როცა თითქმის სრულად გაზიფიცირებულია ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი და თიანეთის მუნიციპალიტეტი, დუშეთის მუნიციპალიტეტის შვიდი ადმინისტრაციული ერთეული არის ბუნებრივი გაზის გარეშე, რაც შესაძლოა, იწვევდეს ადგილობრივების მიერ ტყეების გაჩეხვას. ახმეტის მუნიციპალიტეტში მხოლოდ დუისისა და ხალაწანის მაღალმთიან დასახლებებს მიეწოდება ბუნებრივი აირი, გამოწვევებია თელავის მუნიციპალიტეტის მაღალმთიან დასახლებებშიც (გომბორის უღელტეხილზე). ხაშურის მუნიციპალიტეტის დასახლებების 60-70 პროცენტზე მეტს მიეწოდება ბუნებრივი აირი, გორის, კასპისა და ქარელის მაღალმთიანი დასახლებების მხოლოდ 40-50%-ს მიეწოდება ბუნებრივი აირი. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში შედარებით მაღალია გაზიფიკაციის პროცენტული მაჩვენებელი, ქვემო ქართლში, მაგალითად, თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტის მხოლოდ 10%-ია გაზიფიცირებული, იმერეთში კი აღნიშნული არ ეხება მხოლოდ საჩხერის და ტყიბულის მუნიციპალიტეტებს.

2.5.5. ნარჩენების მართვა

ბოლო წლებში მუნიციპალიტეტებმა გარკვეული ნაბიჯები გადადგეს ნარჩენების მართვასთან დაკავშირებული გამოწვევების მოსაგვარებლად და მათ შორის, მაღალმთიან დასახლებათა უმრავლესობა მყარი ნარჩენების გატანის სერვისით სარგებლობს, თუმცა, გარკვეულწილად კვლავ საჭიროებას წარმოადგენს მაგალითად, მაღალ მთაში გადაადგილებისათვის საჭირო ნაგავმზიდების არსებობა. აქვე აღსანიშნავია, რომ არახელსაყრელი მეტეოროლოგიური პირობების გამო, ზოგიერთი დასახლება ზამთარში იკეტება და აღნიშნული ტერიტორიებიდან ნარჩენების გამოტანა ფერხდება. მაღალმთიან დასახლებების დიდ ნაწილში არ არის საკმარისი ურნები, აგრეთვე, ნარჩენების მზიდი ავტომობილები, რაც განსაკუთრებით ტურისტულად აქტიურ სეზონზე, მათ შორის ტურისტულ ლოკაციებზე აფერხებს ურნების დროულ დაცლას.

მყარ ნარჩენებთან დაკავშირებულ საკითხებზე მუნიციპალიტეტები, შპს „მყარი ნარჩენების მართვის“ კომპანიასთან ერთად ზრუნავენ მუნიციპალიტეტის ყველა დასახლებისათვის გაუმჯობესებული სერვისის მიწოდებაზე და მაღალმთიანი დასახლებებიც ამ ერთიან ხედვაში მოიაზრება.

2.5.6. წყალმომარაგება

სახელმწიფოს მიერ წყალმომარაგების კუთხით განხორციელებული მასშტაბური პროექტების მიუხედავად, მაღალმთიანი დასახლებების გარკვეული ნაწილისთვის 24 საათიანი წყალმომარაგებით უზრუნველყოფა კვლავ გამოწვევას წარმოადგენს, მწყობრიდან გამოსული

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

და ზოგ შემთხვევაში, არარსებული ინფრასტრუქტურის გამო. აღნიშნული გამოწვევა ზოგიერთ შემთხვევაში დაკავშირებულია რთულ გეოგრაფიულ-რელიეფურ მდგომარეობასთანაც. მნიშვნელოვანია, რომ გაგრძელდეს ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება სტანდარტებთან შესაბამის წყალმომარაგებაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით.

2.6. სოციალური და კერძო სერვისების ხელმისაწვდომობა

გასული სტრატეგიის ფარგლებში ასევე განხორციელდა სერვისების ხელმისაწვდომობაზე მიმართული აქტივობები - აშენდა და ამოქმედდა საზოგადოებრივი ცენტრები, მოეწყო მოქალაქეთა მომსახურების ცენტრები (ყაზბეგი, ლენტეხი). თუმცა მაღალმთიან დასახლებებში კვლავაც გამოწვევებია მთელი რიგი საჯარო და კერძო სერვისის მიღების მხრივ (სერვისი დეფიციტურია, მოსახლეობას უწევს შორი მანძილის გავლა მის მისაღებად). ევროკავშირის ქვეყნების გამოცდილებამაც აჩვენა, რომ გარდა იმისა, რომ მაღალმთიანი რეგიონებიდან ახალგაზრდების წასვლა უკავშირდება სწავლას და უფრო დივერსიფიცირებული სამუშაო ადგილების ძებნას, მიზეზებს შორის ასევე არის სერვისებზე წვდომის ნაკლებობა, არასაკმარისი კულტურული აქტივობები, სერვისებამდე ან სამსახურამდე შორი მანძილი და მკაცრი კლიმატური პირობები.¹¹

სერვისების მიწოდების კუთხით, აღსანიშნავია, რომ ფილიალებითა და მობილური იუსტიციის სახლებით დაფარულია 43 მაღალმთიანი დასახლება და მოსახლეობას ადგილზე მიეწოდება 470-ზე მეტი სერვისი.¹²

საქართველოს მუნიციპალიტეტებში¹³ განხორციელებული მოკვლევის საფუძველზე, მაღალმთიან დასახლებებში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საჭიროებად გამოიკვეთა სერვისებზე ხელმისაწვდომობა ადგილზევე, ადმინისტრაციულ ცენტრში ჩაუსვლელად. მათ შორის დასახელდა სოფლებში არაფორმალური საგანმანათლებლო ცენტრების და ახალგაზრდული სივრცეების ნაკლებობა, იუსტიციის სახლების საჭიროება, შსს მომსახურების სააგენტოს და მართვის მოწმობის საგამოცდო ცენტრის საჭიროება, საბანკო მომსახურება, იურიდიულ საკითხებთან დაკავშირებით მომსახურება, სასურსათო მაღაზიების და სააფთიაქო ქსელის ნაკლებობა, საზოგადოებრივი ტრანპორტის საჭიროება და ა.შ.

2.6.1. განათლება და სპორტი მაღალმთიან დასახლებებში

¹¹ Policies against Depopulation in Mountainous Areas (PADIMA), https://www.euromontana.org/wp-content/uploads/2014/08/PADIMA_policy_guidelines_EN.pdf

¹² მოქმედებს იუსტიციის სახლები: უსახელოს, ხრეთის, ადიგენის, ვალეს, დაბა ბაკურიანის, მანგლისის, ქედას, შუახევის, ხულოს, ყაზბეგის, ამბროლაურის, ლენტეხის, ონის, ცაგერის, მესტიის, ახალქალაქის, კუმურდოს, ბარალების, ნინოწმინდის იუსტიციის სახლები და მიმდინარეობს ზოტის იუსტიციის სახლის მშენებლობა

¹³ 44 მუნიციპალიტეტი, სადაც მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული აქვს სხვადასხვა რაოდენობის დასახლებას.

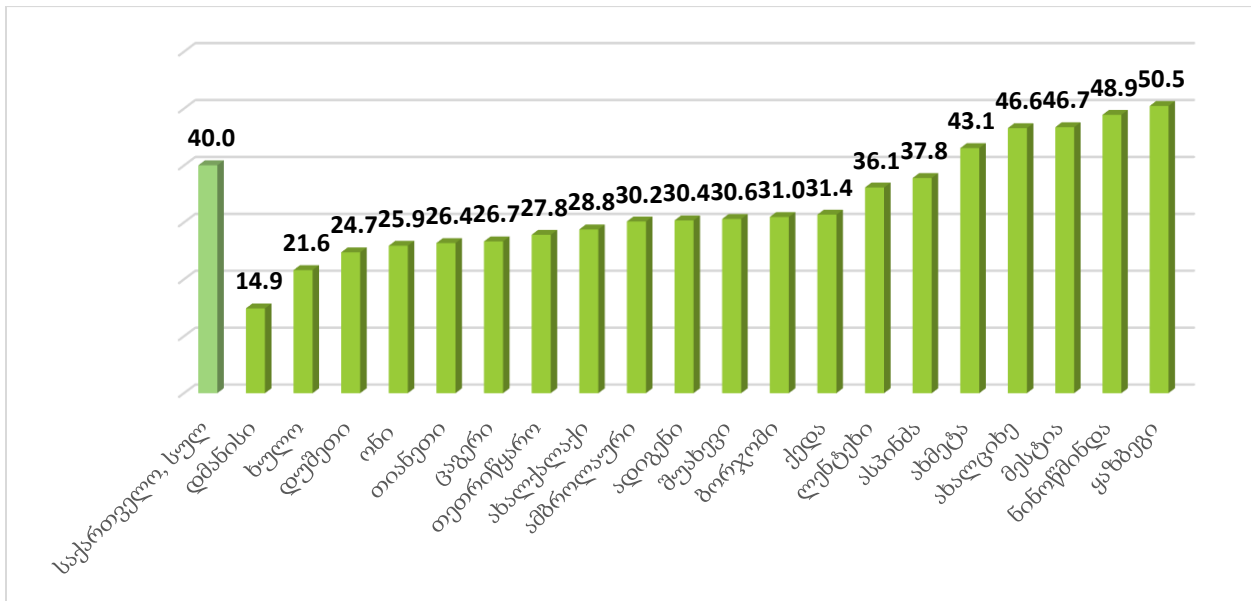

საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სასკოლო პროგრამების კუთხით, წინამორბედი სტრატეგიის ფარგლებში, მოეწყო არაფორმალური განათლების წრეები მაღალმთიან დასახლებებში არსებულ სკოლებში, 700-ზე მეტი მოსწავლე ჩაერთო პროფესიული უნარების კურსებში, სკოლის მოსწავლეებისათვის უზრუნველყოფილი იქნა ტრანსპორტი, გადამზადდნენ საბავშვო ბაღების აღმზრდელები და მეთოდისტები, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბაზაზე შეიქმნა მთის ფაკულტეტი და მომზადდა შესაბამისი სასწავლო პროგრამა. აღსანიშნავია, საჯარო სკოლების მასწავლებელთა შრომის ანაზღაურების დანამატი - საჯარო მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლის მასწავლებლის დანამატი 2016 წლის 1 სექტემბრიდან და სახელფასო დანამატი პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მომუშავე მასწავლებლებისათვის - მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მომუშავე მასწავლებლები იღებენ დანამატს შრომის ანაზღაურების არანაკლებ 35%-ის ოდენობით. ასევე აღსანიშნავია, სახელფასო დანამატი სპორტის სფეროში დასაქმებული მწვრთნელებისათვის. ამ პროგრამის შესაბამისად, მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონე და მომუშავე მწვრთნელებს ეძლევათ დანამატები.

2011-2023 წლებში, სკოლის მოსწავლეთა რიცხოვნობა მაღალმთიან დასახლებებში კლების ტენდენციით ხასიათდება. საჯარო სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებებში ჩართულ ბავშვთა რაოდენობა მოსახლეობის 1 000 კაცზე მაღალმთიან მუნიციპალიტეტში შეადგენს 33-ს, რაც 7 პროცენტული პუნქტით ჩამორჩება საქართველოს საერთო მაჩვენებელს (40). ეს მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია ყაზბეგის, ნინოწმინდას, მესტიის და ახალციხის მუნიციპალიტეტებში.

ფიგურა 21. საჯარო სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებებში ჩართულ ბავშვთა რაოდენობა მოსახლეობის 1 000 კაცზე

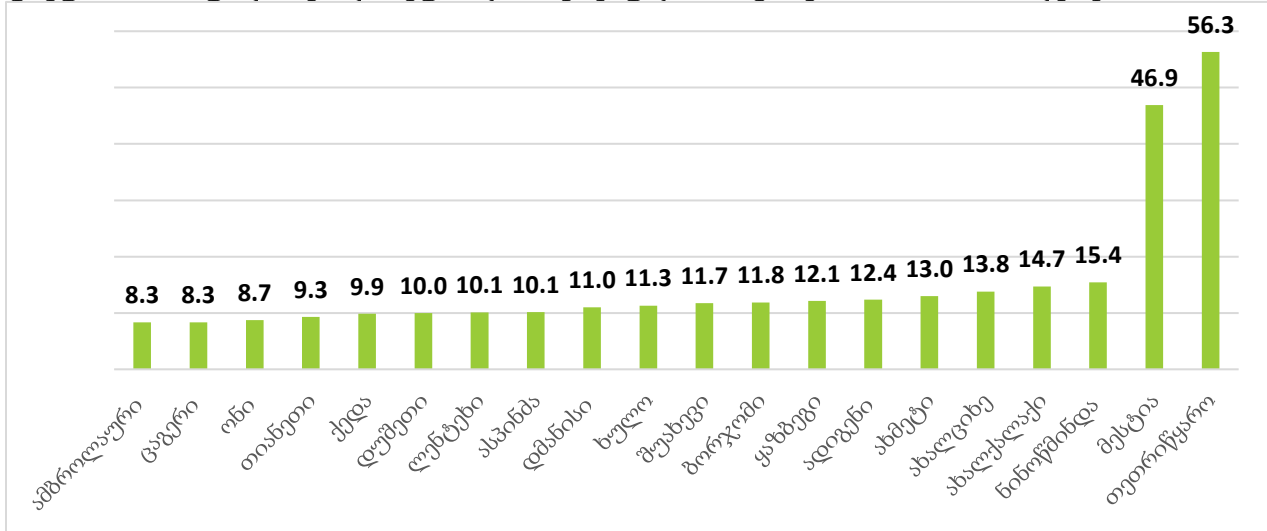
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

განსხავებული მდგომარეობაა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებს შორის 1 000 მოსახლეზე საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობის თვალსაზრისითაც. ეს მაჩვენებელი ყველაზე დაბალია რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონში, ასევე მუნიციპალურ ჭრილში, ქედას და დუშეთის მუნიციპალიტეტებში.

ფიგურა 22. საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობა 1000 მოსახლეზე

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მუნიციპალიტეტის სტატისტიკური მაჩვენებლები

მიუხედავად ბოლო წლებში რეაბილიტირებული და აშენებული სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებებისა და საჯარო სკოლებისა, კვლავაც გამოწვევას წარმოადგენს ამ მხრივ არსებული მდგომარეობა, რამდენიმე მუნიციპალიტეტის გარდა, არა მხოლოდ დემოგრაფიული გამოწვევების მქონე, არამედ შედარებით ახალგაზრდა მოსახლეობის მქონე რეგიონებშიც.

ამასთან, ბოლო წლებში არაერთი აქტივობა განხორციელდა პროფესიული განათლების ხარისხის გაუმჯობესებისა და შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან შესაბამისობის გაზრდის მიზნით. აქტიურად დაიწყო საგანმანათლებლო პროგრამების რეფორმა და ამ პროცესში დამსაქმებლების ჩართვა; მეწარმეობის სწავლება გახდა საგანმანათლებლო პროგრამების სავალდებულო კომპონენტი. აღსანიშნავია, რომ განხორციელებული რეფორმა პოზიტიურად აისახა პროფესიული პროგრამების კურსდამთავრებულთა დასაქმებისა და თვითდასაქმების მაჩვენებელზე, თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პროფესიული განათლების სისტემაში კვლავ რჩება გამოწვევები, რომლებიც უკავშირდება პროფესიული განათლების გეოგრაფიულ ხელმისაწვდომობას, პროფესიული განათლების პოპულარობასა და შრომის ბაზრის მოთხოვნებზე სწრაფ რეაგირებას. თითქმის ყველა რეგიონის მაღალმთიან დასახლებაში დგას არაფორმალური განათლებისა და ფორმალური პროფესიული განათლების მიღების შესაძლებლობების ნაკლებობა. საქართველოს ტერიტორიაზე 76 პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებიდან მხოლოდ 9 პროფესიული საგანმანათლებლო

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

პროგრამების განმახორციელებელი დაწესებულებას¹⁴ უშუალოდ მაღალმთიან დასახლებაში, მათი პროგრამები მორგებულია ტრადიციულ მეურნეობას და არ არის დივერსიფიცირებული ახლაგაზრდებისთვის საინტერესო ახალ პროფესიებზე და სამეწარმეო უნარების განვითარებაზე.

მაღალმთიან დასახლებებში არის აგრეთვე, სპორტული კომპლექსების, სპორტის სხვადასხვა სახეობის დახურული დარბაზების, აუზების საჭიროება.¹⁵

2.6.2. ჯანდაცვის სერვისები

მუნიციპალიტეტების მერიების გამოკითხვით, ერთ-ერთ ყველაზე დეფიციტურ სერვისად თითქმის ყველა მაღალმთიან მუნიციპალიტეტში ფიქსირდება ხარისხიანი ჯანდაცვის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა გადაუდებელი ამბულატორიული და სტაციონარული მომსახურების მისაღებად. აღნიშნული მიზეზით მაღალმთიან მოსახლეობას უწევს დედაქალაქში ან რეგიონულ ცენტრში ჯანდაცვის მომსახურების მისაღებად რეგულარული მოგზაურობა. ჯანდაცვის სერვისების დეფიციტი ასევე შეიძლება იყოს მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრებისგან თავის შეკავების ერთ-ერთი მიზეზი სამუშაო ასაკის მქონე მოსახლეობისთვის.

2.6.3. ტრანსპორტი

თითქმის ყველა მუნიციპალიტეტში მცირეა იმ მაღალმთიანი დასახლებების წილი, სადაც, გამოკითხვის თანახმად, უზრუნველყოფილია დასახლებიდან მუნიციპალურ ცენტრამდე მუნიციპალური/საზოგადოებრივი ტრანსპორტის რეგულარული (სულ მცირე დღეში ორჯერ) მიწოდება. პრობლემა განსაკუთრებით თავს იჩენს მცირემოსახლიან დასახლებებში, სადაც კერძო სექტორისთვის აღნიშნული სერვისის მიწოდება კომერციულად არარენტაბელურია.

2.7. გამოვლენილი გამოწვევების შეჯამება

ბოლო წლებში განხორციელებული მნიშვნელოვანი სახელმწიფო ინვესტიციების მიუხედავად, მაღალმთიან დასახლებებში კვლავ მთავარ გამოწვევად რჩება ცხოვრებისა და მუშაობისათვის არახელსაყრელი პირობები, რაც აუარესებს დემოგრაფიული მაჩვენებლებს:

¹⁴ სსიპ ილია წინამძღვრიშვილის სახელობის კოლეჯის დაბა თიანეთისა და დაბა სტეფანწმინდის დამატებითი სასწავლო ფართი; სსიპ კოლეჯი ახალი ტალღა - დაბა ხულო; ა(ა)იპ სათავადასავლო ტურიზმის სკოლა - დაბა გუდაური; სსიპ კოლეჯი „ერქვანი“ - ქ. ამბროლაური; სსიპ კოლეჯი „ბლექსი“ - დაბა ქედა, დაბა შუახევი; სსიპ-კოლეჯი "თეთნულდი" - დაბა მესტია; სსიპ სამცხე-ჯავახეთის სახ. უნივერსიტეტი - ქ. ახალქალაქი; შპს შვეიცარიული აგრარული სკოლა კავკასია - ქ. დმანისი

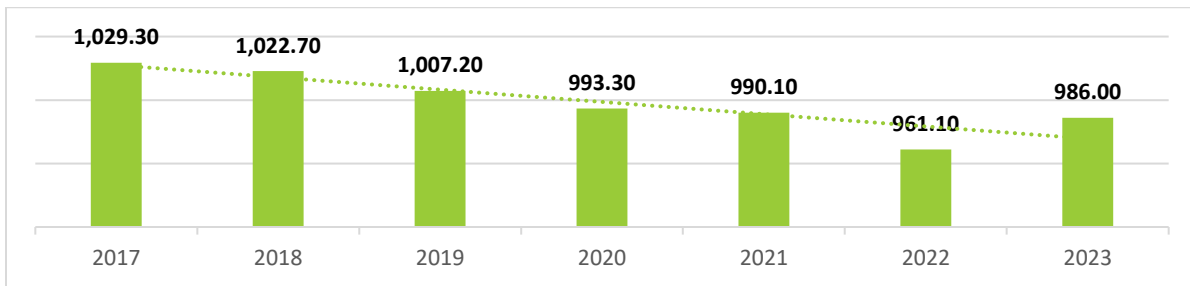
¹⁵ მუნიციპალიტეტების გამოკითხვა

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

2015-2021 წლებში, არამაღალმთიანი დასახლებების მსგავსად უმეტეს მაღალმთიან მუნიციპალიტეტშიც შემცირებულია მოსახლეობა, განსაკუთრებით ახალგაზრდების, უარყოფითია ბუნებრივი მატება და დაბალია შობადობის მაჩვენებელი, გარდა რამდენიმე მუნიციპალიტეტისა. გასათვალისწინებელია, რომ მოსახლეობის შემცირება უფრო მაღალი იყო არამაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში (თბილისის ჩათვლელად), რაც მეტყველებს იმაზე, რომ მაღალმთიან დასახლებებში მთავრობის ინტერვენციებს ჰქონდა ერთგვარი შემამსუბუქებელი ეფექტი. კვლავ მაღალია საშუალო ასაკი და მოსახლეობაში ასაკოვანი მოქალაქეების წილი, აგრეთვე, მაღალია ძირითადად ახალგაზრდების ემიგრაცია, რაც არაერთი მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტის მიერ მთავარ გამოწვევად სახელდება.

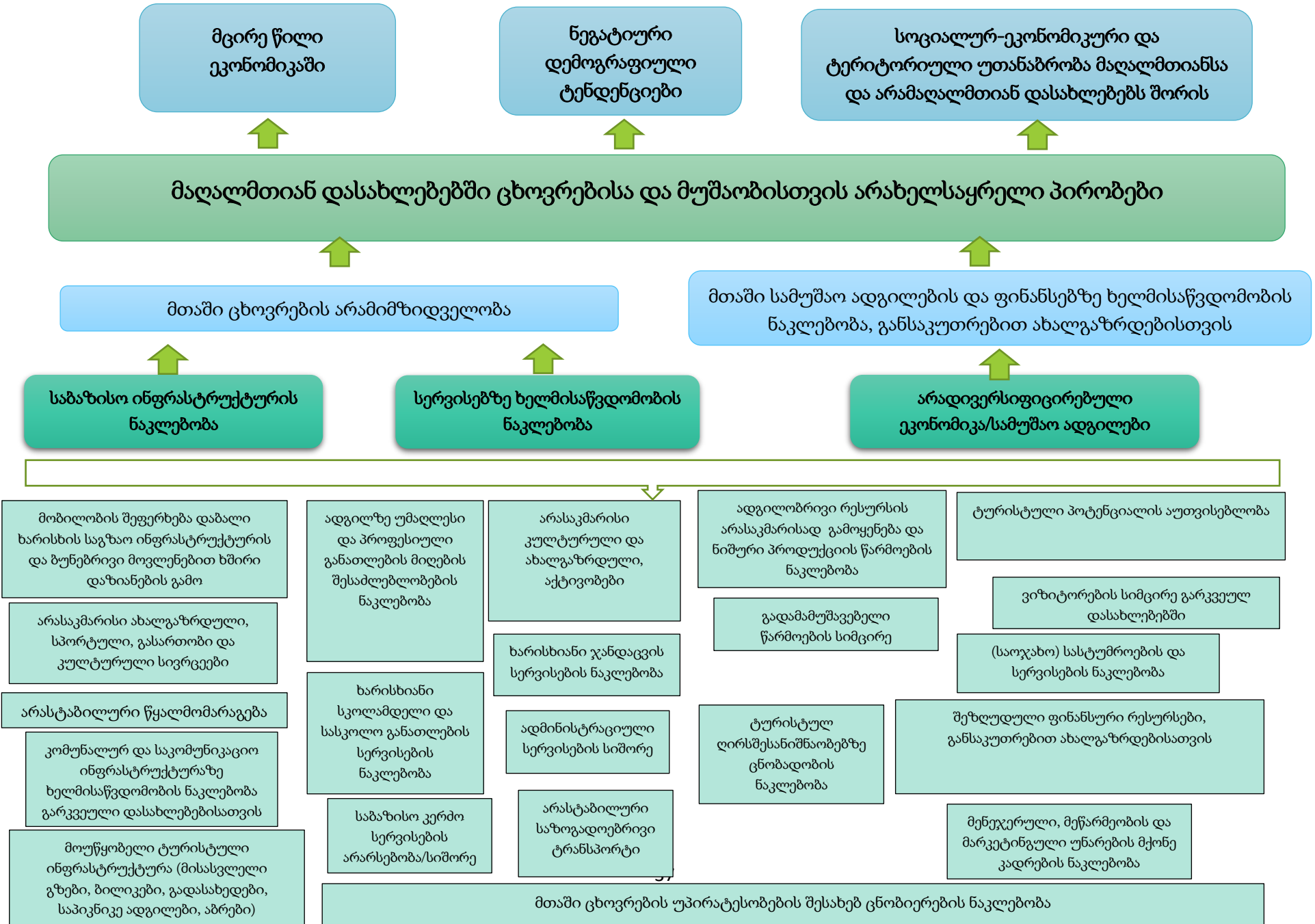
ფიგურა 23. მოსახლეობაში 20-39 წლის ჯგუფების რაოდენობა 2017-2023 წლებში

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის დემოგრაფიული სტატისტიკა

ახალგაზრდების ემიგრაციის მიზეზად შესაძლებელია ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ მიდიან დიდ ქალაქებსა და უცხოეთში უმაღლესი განათლების მისაღებად და დასაქმებისთვის, შემდეგ კი უჭირთ უკან დაბრუნება, რასაც ხელს უშლის როგორც ადგილზე არადივერსიფიცირებული ეკონომიკა და სამუშაო ადგილების სიმცირე, ისე ცხოვრებისთვის არახელსაყრელი პირობები (იხ. პრობლემის ხე ქვემოთ).

პრობლემის ხე

3. სტრატეგიის ხედვა

წინამდებარე სტრატეგიის შემუშავებისას გათვალისწინებული იქნა 2019-2023 წლების სტრატეგიის განხორციელების შედეგად მიღებული გამოცდილება, სიტუაციური ანალიზის შედეგად გამოკვეთილი გამოწვევები, აგრეთვე, მთის ტერიტორიების თანამშრომლობისა და განვითარების ევროპული მრავალსექტორული ასოციაციის (Euromontana) წევრი მოწინავე ხუთი ქვეყნის მაღალმთიანი დასახლებების დეპოპულაციის წინააღმდეგ საუკეთესო პრაქტიკის შემსწავლელი პლატფორმის (PADIMA)¹⁶ რეკომენდაციები, რომლის თანახმად, მაღალმთიანი დასახლებებიდან მოსახლეობის დეპოპულაციის წინააღმდეგ პოლიტიკა უნდა პასუხობდეს იმ მიზეზებს, თუ რატომ ტოვებს მოსახლეობა ასეთ დასახლებებს და რა დაეხმარებოდა მათ დარჩენაში.

სტრატეგიის გრძელვადიანი ხედვაა, რომ მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრება და მუშაობა გახდეს უფრო მიმზიდველი, განსაკუთრებით ახალგაზრდებისა და სამუშაო ასაკის მოსახლეობისთვის, ამასთანავე, დროთა განმავლობაში შემცირდეს სოციალურ-ეკონომიკური უთანაბრობები როგორც მაღალმთიან და არამაღალმთიან მუნიციპალიტეტებს შორის, ისე მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებსა და საშუალო ეროვნულ მაჩვენებლებს შორის.

მაღალმთიანი დასახლებებისადმი სახელმწიფოს პოლიტიკა გამოიყენებს როგორც საერთო ინსტრუმენტებს, ისე დიფერენცირებულ მიდგომებს, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება მათი განვითარების განსხვავებული მდგომარეობა და ტერიტორიული საჭიროებები. ინტერვენციებისა და პროგრამების დაგეგმვისას გათვალისწინებული იქნება მაღალმთიან დასახლებებს შორის არსებული უთანაბრობები რიგი ინფრასტრუქტურული, ეკონომიკური, დემოგრაფიული და ტერიტორიული მახასიათებლების თვალსაზრისით.

შედარებით ეკონომიკურად განვითარებულ და მოსახლეობით მრავალრიცხოვან მაღალმთიან დასახლებებში სახელმწიფო უპირველესად გააგრძელებს ისეთი ინფრასტრუქტურული და სერვისების მხრივ არსებული გამოწვევების გადაჭრას, რომელმაც შესაძლოა შეაფერხოს ეკონომიკის და მათ შორის ტურიზმის განვითარება ან მოსახლეობისათვის ხარისხიანი სერვისების ხელმისაწვდომობა (მაგ. საგზაო ინფრასტრუქტურა, კომუნიკაციები და საზოგადოებრივ-ადმინისტრაციული ცენტრები, სკოლები, საბავშვო ბაღები, ახალგაზრდული სივრცეები და ა.შ.). ანალიზმა აჩვენა, რომ ასეთ მაღალმთიან დასახლებებში მაღალია ეკონომიკური აქტივობა, კერძო სექტორის ინვესტიციები, ტურიზმისა და მშენებლობის მასშტაბები, დასაქმება და საშუალო ხელფასი, რაც შესაბამისად, ადგილობრივი თვითმმართველობის მეტ ფინანსურ შესაძლებლობებზეც აისახება და ზოგადად, დემოგრაფიულ მაჩვენებლებზეც - მეტ-ნაკლებად შენარჩუნებულია ადგილობრივი მოსახლეობის რაოდენობა, მაღალია შობადობა და მოსახლეობის სიმჭიდროვე.

მაღალმთიან დასახლებებში, სადაც დემოგრაფიული და ეკონომიკური გამოწვევებია, მოსახლეობა მცირდება, შობადობა დაბალია და დაბერების ტენდენციაა, აგრეთვე, მაღალია ჰიპსომეტრიული სიმაღლე, გართულებულია მიწვდომადობა რთული გეოგრაფიული ლანდშაფტის გამო, მცირეა ვიზიტორების, სასტუმროების რაოდენობა და ეკონომიკის ზომა,

¹⁶ Policies against Depopulation in Mountainous Areas, <https://www.euromontana.org/padima/>

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

მნიშვნელოვანია საბაზისო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, ინდივიდუალური ინიციატივების მხარდაჭერა, მიზიდულობის თუნდაც მცირე წერტილების შექმნა, სახელმწიფოს მხრიდან ტურისტული აქტივობის სტიმულირება, მთაში დაბრუნებისა და მცირე ბიზნეს ინიციატივების უფრო აქტიური მხარდაჭერა, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში მასშტაბური პოზიტიური გავლენის მომტანი იქნება. განსაკუთრებით ასეთი მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების მიმართ, ინფრასტრუქტურულ ნაწილში, სახელმწიფო გამოიყენებს ევროკავშირის კოჰეზიის (გათანაბრების) პოლიტიკისადმი დამახასიათებელი ინტეგრირებული განვითარებისა და ტერიტორიული მიდგომის პრინციპებს, რაც გულისხმობს კონკრეტული ტერიტორიების განვითარებაზე მორგებულ ინიციატივებს. დიდი დასახლებებისა და მუნიციპალიტეტების ნაცვლად ასეთი ინტერვენციები უფრო მეტად ნაკლებ განვითარებული არეალების განახლება-განვითარებაზე და მოსახლეობის დაბრუნებისა და შემოსავლების მაგენერირებელ შედეგებზე იქნება მიმართული. ეს გულისხმობს მაგალითად, კულტურული თუ ბუნებრივი ძეგლის მიმდებარე ტურისტული ინფრასტრუქტურის (მისასვლელი გზა, გადასახედი, საფეხმავლო ბილიკები, საინფორმაციო აზრები, საპიკნიკე და საპარკინგე ადგილები) მოწყობას. მსგავსი მიდგომა იქნება გამოყენებული ტურისტულად აქტიური მუნიციპალიტეტებისა და ისტორიული მხარეების ისეთი ადმინისტრაციული ერთეულების, გეოგრაფიული ლოკაციებისა თუ დასახლებების შემთხვევაშიც, სადაც ტურისტული პოტენციალი ჯერ კიდევ ასათვისებელია.

აღნიშნული მიდგომა საშუალებას იძლევა მაღალმთიანი დასახლებების დაფინანსება გაერთიანდეს ინტეგრირებული ტერიტორიული განვითარების პრინციპებზე აგებულ რეგიონული პოლიტიკის დაფინანსების მოდელთან და თავსებადი გახდეს ევროკავშირის და სხვა საერთაშორისო დონორების დაფინანსების პრინციპებთან, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვნად გაზრდის საქართველოს რეგიონების და მთის განვითარებისთვის ხელმისაწვდომ სახსრებს. მაღალმთიანი ტერიტორიების და მათთან ინტეგრირებული მომიჯნავე არამაღალმთიანი დასახლებების დაკლასტერება, ერთგვარი სპეციალური ზონების გამოყოფა შექმნის შესაძლებლობას მაღალმთიანი რეგიონები განხილული იქნეს არა მხოლოდ გამოწვევების, არამედ შესაძლებლობების თვალსაზრისით. შემდგომი განვითარებისთვის და მაღალმთიანი დასახლებების პოტენციალის მაქსიმალური ათვისებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ განვითარების ხედვა გასცდეს მთის და ზოგადად, სოფლის ტრადიციულ საკითხებს/საჭიროებებს და უფრო მეტი აქცენტი გაკეთდეს მაღალმთიანი დასახლებების ურბანულ ცენტრებთან, არამაღალმთიან დასახლებებთან ეკონომიკურ კავშირებზე.

საერთაშორისო პრაქტიკის და მაგალითების მიხედვით, მაღალმთიანი ტერიტორიების მიმდებარე დაბლობებთან დაჯგუფებამ უკეთესი საფუძველი შექმნა იმისათვის, რომ მაღალმთიანი დასახლებები მოაზრებული იქნას არა მხოლოდ გამოწვევების, არამედ შესაძლებლობების თვალსაზრისითაც. მაღალმთიანი დასახლებების უმრავლესობა ისტორიულად, გეოგრაფიულად და სოციალურ-ეკონომიკურად ინტეგრირებულია ახლომდებარე არამაღალმთიან დასახლებებთან და სწორედ ეს კავშირი განსაზღვრავს აღნიშნულ ტერიტორიებზე ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ მდგომარეობას, ეკონომიკური დერეფნების, სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის, მიგრაციისა და დასაქმების მხრივ. აქედან გამომდინარე, მაღალმთიან დასახლებებში ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება არამაღალმთიანი დასახლებების შესაბამის ღირებულებათა ჯაჭვებთან, სოციალურ და დემოგრაფიულ საკითხებთან დაკავშირების გარეშე პროდუქტიული და ეფექტიანი არ იქნება.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

გასათვალისწინებელია, რომ მაღალმთიან დასახლებებებთან მიმართებაში ინტეგრირებული ტერიტორიული განვითარება თავის მხრივ საჭიროებს გარკვეულ ინვესტიციებს როგორც ფუნქციური არეალების და ტერიტორიების იდენტიფიცირებისთვის, ისე, მათი საჭიროებების გამოსაკვეთად, განვითარების გეგმების შემუშავებისთვის და შესაბამისი პროექტების თუ პროგრამების მოსამზადებლად.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, „საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიით“ განსაზღვრული გრძელვადიანი ხედვა მიიღწევა ანალიზის შედეგად იდენტიფიცირებული სამი სექტორული პრიორიტეტის ფარგლებში - მეწარმეობა, ინფრასტრუქტურა და სერვისები - დასახული მიზნებისა და ამოცანების რეალიზებით.

4. სექტორული პრიორიტეტები, მიზნები და ამოცანები

სტრატეგიით დასახული ხედვის მისაღწევად, სექტორული პრიორიტეტების მიხედვით მიზნები და ამოცანები ჩამოყალიბდა მაღალმთიანი დასახლებებისა და მათ გარშემო არსებული სიტუაციის ანალიზის შედეგად გაკეთებული დასკვნების საფუძველზე.

აღნიშნული მიდგომის საფუძველზე, 3 სექტორული პრიორიტეტის მიხედვით დასახულია სამი მიზანი და ჩამოყალიბებულია 9 ამოცანა.

სექტორული პრიორიტეტი - მეწარმეობა

მიზანი 1. მაღალმთიან დასახლებებში ადგილობრივი ეკონომიკის დივერსიფიკაციის გზით სამუშაო ადგილების შექმნა

დასავლური ქვეყნების პრაქტიკის და წინა სტრატეგიის შედეგების გათვალისწინებით, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სამუშაო ადგილების შექმნას ახალგაზრდებისა და სამუშაო ძალისთვის (სამუშაო ასაკის მოსახლეობისთვის). იქიდან გამომდინარე, რომ მაღალმთიანი დასახლებების უმეტესობის ეკონომიკა დამოკიდებულია ტრადიციულ სექტორებზე, როგორცაა სოფლის მეურნეობა და სეზონური ტურიზმი (ზაფხულის ან ზამთრის), ხოლო მაღალია ახალგაზრდა და საშუალო ასაკის მოსახლეობის ემიგრაცია, მნიშვნელოვანია სამუშაო ადგილების დივერსიფიკაცია, სამუშაო ასაკის მოსახლეობისთვის მთის მიმზიდველობის წარმოჩენა და ბიზნესის დაწყებისა და სოფლის მეურნეობის გადამამუშავებელ წარმოებაში ჩართვისკენ ახალი თაობის წახალისება.

საქართველოს მთის ადგილობრივი რესურსების კონტექსტში ერთ-ერთი ყველაზე პერსპექტიული მიმართულებაა ტურიზმი და დასასვენებელი სერვისები. მთა ასოცირდება ცხოვრების ხარისხის ისეთ მნიშვნელოვან ღირებულებებთან, როგორცაა ბუნებასთან სიახლოვე, სუფთა ჰაერი, სიმშვიდე, თვალწარმტაცი ხედები და ლანდშაფტი. საქართველოს

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

მთიანეთი იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას მდგრადი სამთო და ეკო ტურიზმის განვითარებისთვის ისე, რომ ამავედროულად, დაცულ იქნეს უნიკალური ლანდშაფტი. საერთაშორისო კონტექსტში, ალპების მაგალითზე ევროპის გამოცდილებამ აჩვენა სამთო ტურიზმის ეკონომიკური მნიშვნელობა¹⁷.

დემოგრაფიული და ეკონომიკური გამოწვევების წინაშე მდგომი მაღალმთიანი დასახლებების განვითარებისთვის, იმ მუნიციპალიტეტებსა და ადმინისტრაციულ ერთეულებში, სადაც ტურისტული აქტივობა შედარებით დაბალია, სახელმწიფო შეეცდება აქ არსებული უნიკალური ბუნებრივი შესაძლებლობების გამოყენებას ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების, პოპულარიზაციის, მოსახლეობის უნარების ამაღლებისა და ფინანსური ხელმისაწვდომის გაზრდის მეშვეობით. ამ კონტექსტში, განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთდება ისეთ ისტორიულ-გეოგრაფიულ მხარეებზე, როგორცაა მთიულეთი, გუდამაყარი, ფშავ-ხევსურეთი, ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, აგრეთვე, ტურისტულად ნაკლებად განვითარებულ არეალებზე, მაღალმთიანი აჭარისა და გურიის, ხევის, თუშეთის, ასევე შიდა ქართლის და ქვემო ქართლის ცალკეული მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში, ადმინისტრაციულ ერთეულებსა და დასახლებებში.

ამოცანა 1.1. მაღალმთიან დასახლებებში მიკრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერა, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს შორის

ახალი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად სახელმწიფო გამოიყენებს მაღალმთიან დასახლებებზე მორგებულ საგრანტო პროგრამას, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება მაღალმთიანი დასახლებების სამიზნე ტერიტორიების და ბენეფიციართა ასაკობრივი პრიორიტეტიზაცია. საგრანტო პროგრამაში მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნეს პროექტების შესარჩევად გათვალისწინებული იქნება უპირატესობის მინიჭება ახალგაზრდებისთვის და ისეთი მოწყვლადი მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტებისთვის/თემებისთვის, რომელშიც მოსახლეობის კლება და შობადობის დაბალი კოეფიციენტია, 1 000 მოსახლეზე ბიზნეს სუბიექტების მცირე რაოდენობაა, აგრეთვე, მცირეა დასაქმებულთა რაოდენობა და სასტუმროებისა და ვიზიტორების ნაკლებობაა. ამასთან, მცირერიცხოვან, დაცლის პირას მყოფ მაღალმთიან დასახლებაში ბენეფიციარებს შეეძლებათ განახორციელონ არა მხოლოდ მკაცრად კომერციული ბიზნეს-საქმიანობა, არამედ კომერციულთან ერთად სოციალური მნიშვნელობის, ინოვაციური ინიციატივებიც. მთაში სოციალური ინოვაციები სასარგებლოა არა მხოლოდ ეკონომიკის, არამედ თემის გაძლიერებისთვის.¹⁸ ასეთი პროექტები მორგებული იქნება თანამედროვე ცხოვრების სტილთან, გაითვალისწინებს რა მთასა და ბარს შორის

¹⁷ Sustainable tourism in mountainous regions; K. Meyer-Cech & U. Pröbstl Department of Spatial, Landscape and Infrastructure Sciences, University of Natural Resources and Applied Life Sciences, Vienna, Austria, <https://www.researchgate.net/publication/271450405> Sustainable tourism in mountainous regions

¹⁸ <https://www.mrd-journal.org/?mrd-talks=how-can-social-innovations-contribute-to-local-mountain-economies-learnings-from-science-and-practice#:~:text=Social%20innovations%20develop%20and%20nurture,to%20cultural%20and%20natural%20heritage>

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ცხოვრებისა და საქმიანობის შერეული ფორმების არსებობას და გამოიყენებს ასეთ რთულ პირობებში ბენეფიციარების ცხოვრებისა და მუშაობისათვის ინდივიდუალური საჭიროებების დააკმაყოფილებსადმი უფრო ჰოლისტიკურ მიდგომას. ასეთ ადგილებში გარკვეული უპირატესობა მიენიჭება ისეთ პროექტებს, რომელთა ბენეფიციარი მაღალმთიან დასახლებაში 9 ან 6 (2 000 მეტრზე და მის ზემოთ მდებარე დასახლებებში) თვის პერიოდით აპირებს ცხოვრებას და მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსს მოიპოვებს.

დაფინანსებული პროექტების მიერ მხარდაჭერილი ინიციატივები და დასაქმებული ახალგაზრდები მასტიმულირებელ როლს შეასრულებენ ამ დასახლებებსა და მუნიციპალიტეტებში სხვა ახალგაზრდების მისაზიდად, გაზრდის ინტერესს იქ ცხოვრებისა და ეკონომიკური საქმიანობისთვის.

ამოცანა 1.2. გადამამუშავებელი სექტორის, მთის ნიშური პროდუქციის წარმოების და ტურიზმის მხარდაჭერა

მთაში მკაცრი კლიმატურ-ლანდშაფტური პირობების გამო, საჭიროა გამოყენებულ იქნას განსხვავებული მიდგომები, რათა მაღალმთიანი დასახლებების მაცხოვრებლებს მიეცეთ სტიმული მაღალმთიანი დასახლებების უნიკალური ეკონომიკური პოტენციალისა და შედარებითი უპირატესობების მაქსიმალურად ათვისებისთვის არა მხოლოდ ტურიზმის, არამედ გადამამუშავებელი წარმოებისა და ნიშური პროდუქციის შექმნის კუთხითაც.

მაღალმთიან დასახლებებში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობის მიზნით სახელმწიფო დაეხმარება სოფლის მეურნეობის გადამამუშავებელი პროდუქციის, განსაკუთრებით მთის ტრადიციული ნიშური პროდუქციის წარმოებას თუ არსებული წარმოების გაფართოებას. მთის ნიშური პროდუქციის წარმოების მხარდაჭერა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ბაზარზე ასეთ პროდუქციაზე არსებული მაღალი მოთხოვნის გამო, არამედ ადგილობრივებისათვის საამაყო პროდუქტების მხარდაჭერის გზით მთაში ცხოვრებისა და მუშაობის მიმზიდველობისთვის.

სხვა ქვეყნების გამოცდილებით, მაღალმთიანი დასახლებების შინამეურნეობები, მათ შორის როგორც წვრილი, ისე მსხვილი ფერმერული მეურნეობები, სახელმწიფოსაგან მიიღებენ სხვადასხვა სახის სუბსიდიებს, ისარგებლებენ საკრედიტო-საშეღავათო სესხებით ისეთი სოფლის მეურნეობისა და ეკონომიკური პროექტებისათვის, რომლებიც მთის თემების ეკონომიკურ განვითარებაზე იქნება ორიენტირებული. მაღალმთიან დასახლებებში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობის საგრანტო პროგრამებში უპირატესობა მიენიჭება მაღალმთიანი დასახლებებისთვის დამახასიათებელი ისეთი ნიშური პროდუქციის წარმოების და მომსახურების ეკონომიკურ საქმიანობებს, როგორცაა, მაგალითად: სვანური კარტოფილის, დამბალი ხაჭოს, რაჭული ლორის და სხვა სახის პროდუქციის წარმოება; ტურიზმის მიმართულება, მათ შორის აგროტურიზმი, დასასვენებელ, სპორტულ-გასართობ და სარესტორნო მომსახურება (განსაკუთრებით, ტურისტულად ნაკლებად აქტიურ

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

დასახლებებში); რძის გადამამუშავება და ყველის წარმოება; მესაქონლეობა და ხორცის წარმოება; მევენახეობა-მელვინეობა ენდემური ჯიშების წარმოების კუთხით; თაფლის წარმოება/მეფუტკრეობა; სურსათის გადამამუშავებელი მრეწველობა; ბიომეურნეობა; ხილის გადამამუშავება; მინერალური წყლების წარმოება; ხის მერქნის დამუშავება; ხის ავეჯის წარმოება; თევზის მრეწველობა; ადგილობრივი ბუნებრივი ქვებით, ტრადიციული სტილით სამშენებლო-სარემონტო სამუშაოები, თიხა-კერამიკის წარმოება; ტრადიციული ხელსაქმე და ხელნაკეთი ნივთების შექმნა-რეალიზაცია; მზის პანელების წარმოება და მწვანე ეკონომიკა; მატყლის და მატყლის ნაწარმის წარმოება, და სხვა. უპირატესობა მიენიჭება ინოვაციურ პროექტებს. ამასთანავე, მარკეტინგის და მიწოდების ჯაჭვის ეფექტურ გამოყენებაზე ორიენტირებული პროექტები სარგებლის მომტანი იქნება მთის მცირე ფერმერებისთვის იმ პირობებში, როცა ქალაქებში მაღალია მოთხოვნა სოფლის ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაზე, მთაში კი გამოწვევაა პროდუქციის მაღალ ფასად რეალიზაცია.

სახელმწიფოს მხარდაჭერა მოიცავს არა მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო, არამედ არასასოფლო-სამეურნეო პირველადი გადამამუშავების წარმოებების შექმნას, ადგილობრივი, უნიკალური, ბუნებრივი პროდუქციის ბრენდირებას, მათ შორის ეტიკეტირებას. საქართველო შემოიღებს სპეციალურ ეტიკეტირებას, რომელიც აპრობირებულია საფრანგეთის და იტალიის მთის კანონებით და რომლითაც წახალისებულია ადგილობრივი პროდუქციის წარმოება მათი ხარისხისა და წარმოების პოპულარობის გაზრდის მიზნით¹⁹.

მთაში მესაქონლეობას ხელი შეეწყობა სამოვრებით. „ალპური სამოვრების სუბსიდირების სქემამ“ აჩვენა, რომ შვეიცარიასა და ავსტრიაში, სამოვრების ეკონომიკური გამოყენება წარმატებული ინსტრუმენტია მთის სამოვრებზე მეცხოველეობის ტრადიციის შესანარჩუნებლად²⁰.

სახელმწიფო განსაკუთრებულ აქცენტს გააკეთებს ახალგაზრდა ფერმერებისა და მეწარმეების ფინანსურ მხარდაჭერაზე. ადგილობრივი მოსახლეობის ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით საგრანტო პროგრამებში ტურისტულ ბიზნეს-გეგმებს მიენიჭება გაზრდილი ქულები ისეთ მუნიციპალიტეტებსა და ადმინისტრაციულ ერთეულებში, რომლებშიც სიტუაციის ანალიზის დროს დაფიქსირდა სასტუმროებისა და ვიზიტორთა რაოდენობის ნაკლებობა, აგრეთვე, უპირატესობა მიენიჭება სხვა მუნიციპალიტეტების და ისტორიულ-გეოგრაფიული მხარეების ტურისტულად ნაკლებად ათვისებულ დასახლებებსაც.

¹⁹ <https://www.fao.org/3/y3549e/y3549e14.htm>

²⁰ <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837714001719>

საქართველოს მაღალმთიან დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ამოცანა 1.3. მაღალმთიან დასახლებებში კერძო საბაზისო სერვისების განვითარების მხარდაჭერა

საბაზისო კომერციული სერვისების შექმნას სახელმწიფო არაპირდაპირი გზით წახალისებს, რათა ასეთი სერვისების დეფიციტი არ იყოს ხელის შეშლელი მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრებისათვის. მეწარმეობის ხელშეწყობის მიზნობრივი საგრანტო პროგრამების ფარგლებში მხარდაჭერილი იქნება აგრეთვე, კომერციულად მომგებიანი საბაზისო სერვისების (მაგ. აფთიაქი, ავტომობილის ტექნომსახურება, სალონი, სტომატოლოგიური კაბინეტი დ ა.შ.) შექმნა-გაფართოება, რომელიც შეიქმნება სამიზნე მუნიციპალიტეტების მაღალმთიან დასახლებებში.

სექტორული პრიორიტეტი - ინფრასტრუქტურა

მიზანი 2. მაღალმთიან დასახლებებში ეკონომიკის სტიმულირებაზე და ცხოვრების ხარისხის ამაღლებაზე ორიენტირებული საჯარო ინფრასტრუქტურის განვითარება

მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრების ხარისხის ამაღლება გულისხმობს არამაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები მოსახლეობისთვის შექმნილი პირობების მაქსიმალურად იდენტური პირობების შექმნას. უპირველეს ყოვლისა, ეს მოიცავს, საბაზისო ინფრასტრუქტურის შექმნას და გაუმჯობესებას. შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, განსაკუთრებით საგზაო ინფრასტრუქტურა, აგრეთვე, საკომუნიკაციო და კომუნალური ინფრასტრუქტურა, როგორცაა მობილური სატელეფონო კავშირგაბმულობა, ინტერნეტის ხელმისაწვდომობა, ელექტროენერჯის წყაროს არსებობა, სტაბილური სასმელი წყლის და ბუნებრივი აირის მიწოდება, ქმნის არამაღალმთიან დასახლებებთან შედარებით იმ მინიმალურ პირობებს, რომელიც აუცილებელია, როგორც მოსახლეობის ადგილზე დამაგრების, ისე ბიზნეს სუბიექტების დაბალი ხარჯით და ეფექტიანად ოპერირებისთვის. რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდის და მთის ფონდის ფარგლებში მაღალმთიან დასახლებებში წარდგენილი პროექტების შემთხვევაში კრიტერიუმებს შორის საჭიროა პროექტის უფრო მკაფიო კავშირი დაგეგმვის დოკუმენტებთან. პროექტების დაფინანსებისას გასათვალისწინებელია სტრატეგიის სიტუაციის ანალიზში დაფიქსირებული იმ საჭიროებებისა და შესაძლებლობების გამოყენების საპასუხოდ, მოთხოვნილი საგზაო თუ სხვა სახის ინფრასტრუქტურის მოწყობა, რაც მუნიციპალიტეტს/რეგიონს სარგებელს მოუტანს მაღალმთიან დასახლებებში, თუნდაც მცირემოსახლიან დასახლებებში, მოსახლეობის დაბრუნების, ეკონომიკის, ტურიზმის განვითარების, ადგილობრივი ბუნებრივი პოტენციალის ათვისების კუთხით.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ამოცანა 2.1. მაღალმთიან დასახლებებში ბიზნესის და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის ამაღლების ხელშემწყობი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება

მაღალმთიან დასახლებებში საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება სტრატეგიის ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტად დარჩება. როგორც კვლევები აჩვენებს, გზის რეაბილიტაციას აქვს დადებითი საშუალოვადიანი ამოცანის შედეგები და შესაძლოა, ჰქონდეს გრძელვადიანი გავლენები, რომლებიც დაკავშირებულია ტრანსპორტთან (სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილება, მოძრაობის სიჩქარეები, მგზავრობის ხანგრძლივობა და საზოგადოებრივი ტრანსპორტის არსებობა), ინვესტიციებთან (მიწათსარგებლობა და დასაქმება, წარმოებაში ინვესტიცია), საბაზრო ფასებთან (ძირითადი მოხმარების პროდუქციის ფასები ადგილობრივ ბაზარზე), შინამეურნეობების კეთილდღეობასთან (შემოსავალი, მოხმარება, საკუთრებაში არსებული ქონება) და ჯანმრთელობასა და განათლებაზე ხელმისაწვდომობასთან (ჯანდაცვის და განათლების სერვისების გამოყენება).

„ათასწლეულის გამოწვევის ფონდის“ და საქართველოს მთავრობის მიერ დაფინანსებული სამცხე-ჯავახეთის გზის რეაბილიტაციის პროექტის 2013 წელს ჩატარებულმა გავლენის შეფასებამ²¹ აჩვენა ძლიერი მტკიცებულება იმისა, რომ აღნიშნული გზის რეაბილიტაციამ ამ გზებით მოსარგებლე ავტომობილების რაოდენობა და მათი მობილობა გაზარდა, აგრეთვე, გამოვლინდა ისეთი ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესება გზის ახლოს მდებარე მაღალმთიან დასახლებებში, როგორცაა გაზრდილი სამეწარმეო აქტივობა და დასაქმება. კერძოდ, ავტომობილების რაოდენობა ინტერვენციის გზებზე საშუალოდ დღეში 44.2 ერთეულით გაიზარდა (4.2%), შესადარებელ გზებთან მიმართებით, გზებზე საშუალო სიჩქარე 13.6 კმ/სთ-ით გაიზარდა (24.4%), შესადარებელ გზებთან შედარებით. მყარი მტკიცებულება არსებობს, რომ სამცხე-ჯავახეთის გზის რეაბილიტაციამ 13.4%-ით გაზარდა საწარმოების რაოდენობა (მაგ. საკონსერვო წარმოება, ქარხნები, სასოფლო-სამეურნეო გადამამუშავებელი და მსგავსი საწარმოები) პროექტის გზების ახლოს მდებარე დასახლებებში. გარკვეული სახის მტკიცებულება არსებობს, რომ შინამეურნეობებში დასაქმების მაჩვენებელი დაახლოებით 3.75%-ით გაიზარდა პროექტის ტერიტორიებზე. ადგილობრივ ფასებზე გავლენა უფრო კომპლექსური იყო (ზოგი პროდუქტის გაიზარდა, ზოგიც შემცირდა). ამასთან, შემოსავლის, მოხმარების, ქონების საკუთრებაში ფლობის ან ჯანდაცვის და საგანმანათლებლო სერვისების გამოყენების მხრივ ცვლილება არ გამოვლენილა, რადგან საგზაო რეაბილიტაციის გავლენა შინამეურნეობის კეთილდღეობის დონეზე დგება შედარებით გრძელვადიან (5 წლის შემდეგ) პერსპექტივაში.

²¹ Measuring Results of the Georgia Samtskhe-Javakheti Road Rehabilitation Activity, (Millennium Challenge Corporation 2016); Final Report, Samtskhe-Javakheti Roads Activity Impact Evaluation, NORC, 2013 კვლევაში გამოყენებული იყო „განსხვავება განსხვავებებში“ და „მისადაგებელი შედეგების“ კვლევის დიზაინი კონტრაქტორული ანალიზისთვის.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

საგზაო-სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების დადებითი გავლენა დადასტურებულია ევროპულ ქვეყნებშიც. ამის წარმატებული მაგალითია შვეიცარიისა და იტალიის ალპებში გაყვანილი მაგისტრალი, რასაც მოჰყვა ხელშესახები ეკონომიკური და სოციალური სარგებელი, ტურისტული ცენტრების დაკავშირება, გაზრდილი შემოსავლები და ათასობით ახალი სამუშაო ადგილი²². შვეიცარიაში სახელმწიფო ინვესტიციებით მაღალმთიანი და არამაღალმთიანი დასახლებების ინფრასტრუქტურებს შორის სხვაობა მინიმუმამდე შემცირდა.²³

საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებასთან ერთად, მოსახლეობის და აგრეთვე, ვიზიტორების მხარდაჭერის მიზნით, გაუმჯობესდება მობილობა მაღალმთიან დასახლებებსა და ადმინისტრაციულ ცენტრებს შორის საზოგადოებრივი ტრანსპორტით უზრუნველყოფის გზით, რათა მაღალმთიანი დასახლებების მაცხოვრებლებმა, განსაკუთრებით იმ ჯგუფებმა, ვისთვისაც ხელმისაწვდომი არ არის კერძო ავტომობილი, მაგრამ სერვისების მისაღებად, სავაჭროდ და სამუშაოდ რეგულარულად დადიან საკმაოდ მოშორებით, ადმინისტრაციულ ცენტრში, გაზარდონ მობილობა რეგულარული საზოგადოებრივი ტრანსპორტის მომსახურებით.

მაღალმთიან დასახლებებში, სადაც დაბალია ადმინისტრაციულ ცენტრებთან დაკავშირებადობა, საჯარო სერვისებზე ხელმისაწვდომობის დონის გაზრდისათვის მნიშვნელოვანია ისეთი ობიექტების მშენებლობა, რომელიც მოსახლეობას საჯარო სერვისების მიწოდებას სთავაზობს ერთ სივრცეში, დასახლებიდან გაუსვლელად ან მასთან ახლოს.

ელექტროენერჯით უზრუნველყოფის მიმართულებით, სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამის ფარგლებში, დაეხმარება იმ დასახლებების მოსახლეობას ელექტროენერჯით უზრუნველყოფაში, სადაც ელექტროენერჯის სისტემური მიწოდება დღემდე არ ხორციელდება და სადაც შესაბამისი საჭიროება გამოვლინდება კვლევის საფუძველზე. 2019 წელს ჩატარებული ანალოგიური კვლევის შემდეგ, ადგილზე კვლავაც შესწავლილ იქნება სიტუაციის ანალიზის დროს იდენტიფიცირებული ყველა დასახლების და ადმინისტრაციული ერთეულის მდგომარეობა განაშენიანების დინამიკის, მოსახლეობის ადგილზე ხანგრძლივი ცხოვრების ფაქტების შესაძლო გახშირების, ინფრასტრუქტურის მდგომარეობის და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით. შესწავლილ იქნება საკითხის გადაწყვეტის სხვადასხვა ტექნიკური გზა, რის შემდეგაც ტექნიკურ-ეკონომიკური მიზანშეწონილობის შესაბამისად, განისაზღვრება ელექტროენერჯის ცენტრალური გამანაწილებელი ქსელის თუ ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ხელმისაწვდომი გახდეს ელექტროენერჯის მიწოდება მოხდეს ალტერნატიული წყაროებით როგორცაა მაგალითად მზის სისტემები.

მაღალმთიანი დასახლებების გაზიფიკაციის მიმართულებით სახელმწიფო გააგრძელებს სამუშაოებს მთავრობის მიერ დამტკიცებული 3-წლიანი სამოქმედო გეგმის შესაბამისად. აღნიშნულ გეგმას ეტაპობრივად დაემატება უფრო მეტი მაღალმთიანი დასახლება.

²² <https://www.github.org/quality-infrastructure-database/case-studies/new-transalpine-rail-link-neat/>

²³ <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC113269/>

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

პრიორიტეტი მიენიჭება იმ დასახლებებს, რომლებშიც მოსახლეობის შედარებით მეტი რაოდენობაა. 2024-2026 წლებში ჯამურად დასრულდება 150 მაღალმთიანი დასახლების გაზიფიცირების სამუშაოები, რის შემდგომაც 15 895 აბონენტს მიეცემა ბუნებრივი გაზის ქსელში ჩართვის შესაძლებლობა. აღნიშნული ცვლილებების ფარგლებში, გაზიფიცირება გათვალისწინებულია, რაჭის, სამცხე-ჯავახეთის, ქვემო ქართლის, აჭარის, მცხეთა მთიანეთის, კახეთის, იმერეთისა და გურიის მაღალმთიანი სოფლებისთვის.

რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტებისა და მთის ფონდის ფარგლებში გაგრძელდება მაღალმთიან დასახლებებში წყლის სტაბილური მიწოდებისთვის შესაბამისი სამუშაოების დაფინანსება. მსგავსი სამუშაოების მაღალი ხარჯის გათვალისწინებით, წყალმომარაგების გაუმჯობესების პროექტები განხორციელდება იმ მაღალმთიან დასახლებებში, სადაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მოსახლეობისა და ტურისტებისათვის წყლის მიწოდების შესაბამისი დონის შენარჩუნებისთვის. "ხედვა 2030 საქართველოს განვითარების სტრატეგიის" მიხედვით, მომდევნო წლებში დაგეგმილი წყალმომარაგებისა და წყალარინების ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება, მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებასთან ერთად, ხელს შეუწყობს რეგიონებში სოფლის მეურნეობისა და ტურიზმის განვითარებას, რაც დადებითად აისახება ადგილობრივ მაცხოვრებლებზე. წყალმომარაგების მიმართულებით განსახორციელებელი პროექტების შედეგად, 2025 წელს საქართველოს ქალაქების მოსახლეობის 100%-ს ექნება უწყვეტი ხელმისაწვდომობა სტანდარტების შესაბამის წყალმომარაგებაზე, ხოლო 2030 წლისთვის, სხვადასხვა ტიპის გადაწყვეტებით, მთელი ქვეყნის მოსახლეობის 100%-ს ექნება წვდომა სტანდარტების შესაბამის წყალზე. აგრეთვე, დაგეგმილია გარემოზე მავნე ზემოქმედების შემცირება, რისთვისაც განხორციელდება წყალარინების ქსელისა და ჩამდინარე წყლების გამწმენდი საშუალებების მოწყობა, რაც შეამცირებს ჩამდინარე წყლებით გარემოს დაზინძურებას. მაღალმთიანი დასახლებებიც ამ ერთიან ხედვაში მოიაზრება.

მობილური კავშირგაბმულობისა და ინტერნეტის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების მიმართულებით პრიორიტეტი მიენიჭება ისეთი მაღალმთიანი დასახლებების დაფარვას, სადაც დღემდე მობილური კავშირგაბმულობის მხრივ გამოწვევებია. აგრეთვე, სახელმწიფო სხვადასხვა მიზნობრივი პროექტის მხარდაჭერით და სახელმწიფო ინტერნეტიზაციის პროგრამის საშუალებით (საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 28 ივლისის №375 დადგენილების შესაბამისად) გააგრძელდეს ფართოზოლოვანი ინტერნეტის საყოველთაო ხელმისაწვდომობის გაზრდისკენ მიმართულ ძალისხმევას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი დასახლებები, რომლებშიც მაღალია ტურისტული ნაკადები და ტურიზმის შემდგომი განვითარების პოტენციალი, რასაც საფრთხეს უქმნის სტაბილური ინტერნეტის არქონა. სახელმწიფო აგრეთვე განიხილავს Starlink-ის ინტერნეტის შემენას ყველაზე რთულად მიწვდომადი და ინტერნეტ-ინფრასტრუქტურისთვის რთული ლანდშაფტის მქონე დასახლებებისთვის.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ამოცანა 2.2. მაღალმთიანი დასახლებების, განსაკუთრებით ისტორიული მხარეების უნიკალური ტურისტული პოტენციალის განვითარების ხელშეწყობა

ყველა რეგიონში, ტურისტულად ნაკლებად განვითარებულ მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებსა ან/და ადმინისტრაციულ ერთეულებში, განხორციელდება ინფრასტრუქტურის ინტეგრირებული განვითარების ღონისძიებები, ადგილობრივი ღირშესანიშნაობების, კულტურული თუ ბუნებრივი ძეგლების გარშემო ტურისტული ინფრასტრუქტურის მოწყობის გზით, რაც ხელს შეუწყობს ტურისტულ და ეკონომიკურ საქმიანობას და ადგილობრივებისთვის შემოსავლების გენერირებას. ასეთ დასახლებებში, გათვალისწინებული იქნება საგზაო ინფრასტრუქტურასთან, ელექტროენერგიასთან, ინტერნეტთან და წყალმომარაგებასთან დაკავშირებულ გამოწვევებზე ეტაპობრივი რეაგირებაც, რაც სხვა ამოცანების ფარგლებში იქნება შესრულებული.

ამასთან, იგეგმება როგორც არსებული კურორტების, აგრეთვე, ახალი საკურორტო ადგილების განვითარების შესაძლებლობების კვლევები, საინვესტიციო შეთავაზებების მომზადება და საკურორტო ინდუსტრიის განვითარებასთან დაკავშირებული პროექტების ინიცირება.

ამოცანა 2.3. მაღალმთიანი დასახლებებში ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვის და გარემოსდაცვითი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების ხელშეწყობა

მაღალმთიანი დასახლებებში გარემოს და ბუნებრივი რესურსების არაეფექტიანი გამოყენება ერთ-ერთ გამოწვევას წარმოადგენს. გარემოზე უარყოფით ზეგავლენას ახდენს როგორც ბუნებრივი კლიმატური, აგრეთვე ხელოვნური ჩარევები. მაღალმთიანი დასახლებებში ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვის და გარემოს დაცვის ხელშესაწყობად დაიგეგმება გარემოსდაცვითი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების სამუშაოები, ტყის რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და ცნობიერების ამაღლების ღონისძიებები, დაცული ტერიტორიების გარემოსდაცვითი ღონისძიებები და სხვა. მნიშვნელოვანია, რომ მაღალმთიანი დასახლებებში ეფექტურად განხორციელდეს მოსახლეობის დაცვა გეოლოგიური და ჰიდრომეტეოროლოგიური საფრთხეებისაგან. ამ მხრივ აგრეთვე, მნიშვნელოვანია მთის ბიომრავალფეროვნების და ეკოსისტემის დაცვა ბუნებრივი კატასტროფებით გამოწვეული რისკების (მეწყერები, ღვარცოფები) მიმართ. გარემოსდაცვითი ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების კუთხით განხორციელდება ბუნებრივი კატასტროფების რისკის მქონე კრიტიკული დასახლებების მხარდაჭერა, როგორც შესაბამისი ინფრასტრუქტურის (ნაპირდაცვითი, ნაპირსამაგრი სამუშაოები და სხვა) მოწყობის, აგრეთვე მოსახლეობის ცნობიერების და რისკებისადმი მზადყოფნისთვის მომზადების ღონისძიებები.

სექტორული პრიორიტეტი - სერვისები

მიზანი 3. მაღალმთიანი დასახლებების მაცხოვრებლებისთვის სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება

იმის გათვალისწინებით, რომ არამაღალმთიან მჭიდროდ დასახლებულ ურბანულ არეალებში, მოსახლეობის დიდი რაოდენობის გამო, მაღალმთიან დასახლებებთან შედარებით, ბევრად უკეთ დაფინანსებულია და უფრო ხელმისაწვდომი და მრავალფეროვანია სხვადასხვა სოციალური, საგანმანათლებლო, ადმინისტრაციული და კომერციული სერვისები, მნიშვნელოვანია, რომ შესაბამისი ღონისძიებები განხორციელდეს აღნიშნული უთანაბრობების შემსუბუქებისთვისაც. ხარისხიანი სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება მოიცავს არამხოლოდ სკოლების, სამედიცინო დაწესებულებების, კულტურული ცენტრების, სპორტული და სხვა ობიექტების მშენებლობა-რეაბილიტაციას, არამედ შესაბამისი სერვისების ხარისხის ამაღლებას, რათა მოსახლეობას, მათ შორის ახალგაზრდობას, შეეძლოს ადგილზე ისარგებლოს ხარისხიანი კულტურის, განათლების, ჯანდაცვის და გართობის შესაძლებლობებით.

ამოცანა 3.1. მაღალმთიან დასახლებებში განათლების ხელმისაწვდომობის გაზრდა, პროფესიული და არაფორმალური განათლების განვითარება

ადგილობრივ ახალგაზრდებს და სამუშაო ასაკის მოსახლეობას უნდა შეეძლოს, რომ მათ ან მათმა შვილებმა, სახლთან ახლოს მიიღონ ხარისხიანი სკოლამდელი, ზოგადი და პროფესიული განათლება, რომელიც აუცილებელია როგორც თითოეული მათგანის პროფესიული განვითარებისათვის, ასევე, ზოგადად, ადგილობრივი ეკონომიკის გაძლიერებისათვის. სტრატეგიის ფარგლებში პრიორიტეტული იქნება მაღალმთიან დასახლებებში მაცხოვრებელი ახალგაზრდებისთვის, მათ საჭიროებებზე მორგებული, მოქნილი, ხარისხიანი განათლების შეთავაზება, რათა მათ არ უწყვედეთ, ამ მიზნით ხანგრძლივი ვადით საკუთარი დასახლებების/რეგიონების დატოვება.

სტრატეგიით, ერთის მხრივ, გათვალისწინებულია „მთის ფონდის“ ფარგლებში სპორტული, კულტურული და გასართობი ობიექტების მშენებლობა-რეაბილიტაცია მაღალმთიან დასახლებებში, ხოლო მეორეს მხრივ, მეწარმეობის ხელშემწყობი მიზნობრივი საგრანტო პროგრამის ფარგლებში. სახელმწიფო მხარს დაუჭერს ახალგაზრდული სივრცეების და გასართობ-შემეცნებითი სივრცეების შექმნას კერძო სექტორის მიერ, ამასთანავე, ხელს შეუწყობს სხვადასხვა უნარის ამაღლებისკენ მიმართული ტრენინგებისა და არაფორმალური განათლების ცენტრების დაარსებას და სწავლების შეთავაზებას.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ახალგაზრდებს, აგრეთვე ზრდასრულებს, უნდა ჰქონდეთ წვდომა პროფესიულ განათლებაზე მათ შორის, პროფესიული მომზადებისა და გადამზადების პროგრამებზე, გრძელვადიან პერსპექტივაში სახელმწიფო გააფართოებს პროფესიული სასწავლებლების ქსელს მაღალმთიან დასახლებებში, ისევე როგორც დაამატებს ბაზარზე მოთხოვნილი ახალი უნარების მიმცემ პროფესიულ პროგრამებს და დანერგავს დისტანციური სწავლების შესაძლებლობებს. პრიორიტეტული იქნება საგანმანათლებლო პროგრამებში ინვესტირება ადგილობრივი მუშახელის უნარების ამაღლების, მათ შორის მწვანე და მთის ეკონომიკის, მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშესაწყობად. მნიშვნელოვანია ადგილობრივი წარმოების განვითარება და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა ისეთი ღონისძიებების გზით, როგორცაა სოფლისა და ფერმერული მეურნეობების თანამედროვე მენეჯმენტის და ტექნოლოგიების დანერგვა, გაციფრულება, ცოდნის ამაღლება კონსულტაციებისა და ტრენინგების გზით მენეჯერულ, მარკეტინგულ და მეწარმეობის უნარებში, აგრეთვე, ახალგაზრდებისთვის სასკოლო, საუნივერსიტეტო და პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებში გარემოსდაცვითი, ეკონომიკური და სოციალური ასპექტების ინტეგრირება.

ამოცანა 3.2. პირველადი ჯანდაცვის განვითარება და ამბულატორიული მომსახურების გაუმჯობესება

მაღალმთიან დასახლებებში გაგრძელდება ამბულატორიული, პირველადი სამედიცინო და სტომატოლოგიური ობიექტების მშენებლობა/რეაბილიტაციის სამუშაოები. ამასთანავე, მხარდაჭერილი იქნება შესაბამისი სამედიცინო სერვისების მიწოდების ხარისხის გაუმჯობესება, მათ შორის კვალიფიციური სამედიცინო პერსონალის დასაქმების ხელშემწყობი ღონისძიებები.

ამოცანა 3.3. ტერიტორიული მარკეტინგის გზით მთაში ცხოვრებისა და მუშაობის პოპულარიზაცია

ევროპული ქვეყნების გამოცდილების და საქართველოში COVID-19-ის პანდემიის დროს სოფლად გადაცხოვრების ცალკეული პოზიტიური შემთხვევების გათვალისწინებით, აქცენტი გაკეთდება მთის ტერიტორიულ მარკეტინგზე - მართალია, მთა იძლევა ხარისხიანი ცხოვრების საშუალებას, სუფთა ჰაერის, ბუნებასთან სიახლოვის, ლამაზი ლანდშაფტის უპირატესობებს, თუმცა ბევრი მოქალაქისთვის ის, ბართან შედარებით, ჯერ კიდევ ასოცირდება სიშორესთან და კულტურულ-სოციალურ იზოლაციასთან. აქედან გამომდინარე, მაღალმთიან დასახლებებში საცხოვრებლად და ეკონომიკური საქმიანობისთვის ადამიანების მისაზიდად აქცენტი გაკეთდება მთის უპირატესობებზე ორიენტირებულ კომუნიკაციაზე.

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია ხელს შეუწყობს ისეთი მაღალმთიანი დასახლებებისა და ისტორიული მხარეების პოპულარიზაციას, მათი კულტურული და ბუნებრივი

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

ღირშესანიშნაობების წარმოჩენას, რომელშიც დღემდე შედარებით დაბალია ტურისტული აქტივობა და მცირეა ვიზიტორთა რაოდენობა.

სტრატეგიით გათვალისწინებულია აგრეთვე, ასეთ ადგილებში სასტუმროებისა და სასტუმროს ტიპის დაწესებულებების და ტურისტული სერვისების შექმნის/რაოდენობის გაზრდის წახალისება, ადგილობრივების დამოკიდებულების და ცოდნის დონის შეცვლის, საოჯახო სასტუმროების გასაქირავებელ პლატფორმებზე (Airbnb.com, Booking.com) განთავსების, Google-ის რუკაზე გაციფრულებისა და მომსახურების ხარისხის ამაღლების მიზნით ადგილობრივების გადამზადება.

5. განხორციელება და კოორდინაცია

სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის განხორციელების ტექნიკურ კოორდინაციას უზრუნველყოფს საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს კოორდინაციით შექმნილი „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიისა და მისი სამოქმედო გეგმ(ებ)ის შემუშავებისა და განხორციელების მიზნით შექმნილი საკოორდინაციო საბჭო“, მისი სამდივნოს და მის ფარგლებში არსებული თემატური ტექნიკური სამუშაო ჯგუფების საშუალებით. პოლიტიკურ დონეზე, განხორციელების კოორდინაციის პროცესს გაუძღვება საქართველოს მთავრობის მიერ შექმნილი „მთის განვითარების ეროვნული საბჭო“, საქართველოს პრემიერ-მინისტრის ხელმძღვანელობით, რომელიც შეიკრიბება წელიწადში ორჯერ.

სამდივნოს კოორდინაციით და ტექნიკური სამუშაო ჯგუფების ჩართულობით, წლიურ ანგარიშებსა და შუალედური შეფასების ანგარიშში დაფიქსირებული პროგრესის და გამოვლენილი გამოწვევების შესაბამისად, მომზადდება მომდევნო წლების სამოქმედო გეგმის პროექტები.

„საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიის“ და სამოქმედო გეგმების განხორციელებისთვის, ასევე, მნიშვნელოვანია ინტეგრირებული მიდგომის განვითარება, რაც დაინტერესებული მხარეების გადაწყვეტილების პროცესებში ჩართვას (განსაკუთრებით, „ქვემოდან-ზევით“ მიდგომით) უზრუნველყოფს. ამ მიზნით აქტიურად იქნებიან ჩართულნი შესაბამისი კომპეტენციის სახელმწიფო უწყებები და დაინტერესებული მხარეები, რომლებიც „მთის განვითარების ეროვნული საბჭოს“ ფარგლებში არიან წარმოდგენილები. სამდივნო საბჭოს წევრ და მოწვეულ დაინტერესებულ მხარეებთან რეგულარულად გამართავს შეხვედრებს, გააცნობს და მათთან ერთად განიხილავს სტრატეგიის განხორციელების პროგრესს და წლიურ ანგარიშებს, შუალედური და საბოლოო შეფასების ანგარიშებს. საბჭოს წევრები განიხილავენ განახლებულ სამოქმედო გეგმებს და ექნებათ შესაძლებლობა გამოთქვან შენიშვნები და მოსაზრებები.

სტრატეგიის განხორციელების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა ქალთა, ახალგაზრდებისა და სხვა მოწყვლადი ჯგუფების ჩართულობის სტიმულირებას.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სტრატეგიის ეფექტიანად განხორციელებისათვის მნიშვნელოვანია მაღალმთიან დასახლებებში კონკრეტული ტერიტორიების განვითარებაზე მორგებული ინიციატივების მხარდაჭერა და ევროკავშირის კოჭეზიის პოლიტიკისადმი დამახასიათებელი ინტეგრირებული განვითარებისა და ტერიტორიული მიდგომის პრინციპების პრაქტიკულად რეალიზება. ამ მიმართულებით, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს კოორდინაციით შექმნილი „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიისა და მისი სამოქმედო გეგმ(ებ)ის შემუშავებისა და განხორციელების მიზნით შექმნილი საკოორდინაციო საბჭო“, გაითვალისწინებს საპილოტე რეგიონების ინტეგრირებული განვითარების პროგრამის (PIRDP) განხორციელების შედეგად მიღებულ გამოცდილებას და პროექტების შერჩევის, განხორციელების და მონიტორინგის მოდელს. აღნიშნული მიდგომა საშუალებას იძლევა მაღალმთიანი დასახლებების დაფინანსება გაერთიანდეს ინტეგრირებული ტერიტორიული განვითარების პრინციპებზე აგებულ რეგიონული პოლიტიკის დაფინანსების მოდელთან და თავსებადი გახდეს ევროკავშირის და სხვა საერთაშორისო დონორების დაფინანსების პრინციპებთან, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვნად გაზრდის საქართველოს რეგიონების და მთის განვითარებისთვის ხელმისაწვდომ სახსრებს.

მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების სტრატეგიის მიზნების და ამოცანების დაფინანსება 2024-2030 წლებში, ისევე როგორც წინა წლებში განხორციელდება სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების დაფინანსებით და სამოქმედო გეგმების ეფექტიანი განხორციელებისათვის, შესაძლებელია დამატებით უზრუნველყოფილი იქნას მათ შორის განვითარების პარტნიორების მხარდაჭერა.

სტრატეგიის მიზნების და ამოცანების დიდი ნაწილი, როგორცაა მაგალითად, მეწარმეობის, ტურიზმის, მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნესის, სოფლის მეურნეობის, ინფრასტრუქტურის, სერვისების და უნარების განვითარება, წარმოადგენს ეროვნული და სექტორული განვითარების მიზნებსა და ამოცანებს და ყოველწლიურად ფინანსდება შესაბამისი სამინისტროების ბიუჯეტებიდან და განვითარების პარტნიორების პროგრამებიდან.

სტრატეგიის ფარგლებში 2024-2026 წლების სამოქმედო გეგმის საპროგნოზო ბიუჯეტია ... მლნ ლარი, მათ შორის სახელმწიფო ბიუჯეტით გათვალისწინებული თანხა შეადგენს ... ლარს, ხოლო დეფიციტი - საჭირო ბიუჯეტის ..%-ს, ... ლარს. ოპტიმისტური სცენარის შემთხვევაში, ყველა აქტივობა განხორციელდება, რადგან დეფიციტური თანხების მოძიებას საქართველოს მთავრობა უზრუნველყოფს ე.წ. განვითარების პარტნიორების, ევროკავშირის და სხვა დონორი და საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობით. რეალისტური სცენარის შემთხვევაში, აქტივობების ნაწილი, რომლისთვისაც თანხები არაა მობილიზებული, დაფინანსდება სახელმწიფოს მიერ დამატებითი საბიუჯეტო რესურსების მოძიების გზით ან გადავა მომდევნო სამოქმედო გეგმებში, ხოლო პესიმისტური სცენარის შემთხვევაში, ეს აქტივობები საერთოდ ვერ განხორციელდება ფინანსური რესურსების არარსებობის გამო.

6. მონიტორინგი და შეფასება

„საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიის“ და სამოქმედო გეგმების მონიტორინგი და შეფასება განხორციელდება საქართველოს მთავრობის 629-ე დადგენილებით განსაზღვრული ვადების დაცვით და მოდალობების გამოყენებით.

„მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგიისა და მისი სამოქმედო გეგმ(ებ)ის შემუშავებისა და განხორციელების მიზნით შექმნილი საკოორდინაციო საბჭო“ სამდივნოს მეშვეობით კოორდინაციას გაუწევს ტექნიკური ჯგუფების წევრებისგან (სამოქმედო გეგმის აქტივობებზე პასუხისმგებელი უწყებებიდან) მონიტორინგის მონაცემების შეგროვებას, ანალიზს და დროულ გამოქვეყნებას წინასწარ შეთანხმებული და საქართველოს მთავრობის 629-ე დადგენილების შესაბამისად შემუშავებული მოდალობების მიხედვით. კონსოლიდირებული სტატუს ანგარიშის საფუძველზე სამდივნო მოამზადებს ექვსთვიან პროგრეს ანგარიშებს და წლიურ ანგარიშებს. პროგრეს ანგარიშები მოიცავს მონაცემებს 1-ლი იანვრიდან 30 ივნისის ჩათვლით პერიოდისთვის, ხოლო წლიური ანგარიშები - მიმდინარე საანგარიშო პერიოდის 31 დეკემბრის ჩათვლით. პასუხისმგებელი უწყებები საანგარიშო პერიოდში განხორციელებული აქტივობების შესახებ მონაცემებს სტატუს ანგარიშების ფორმით სამდივნოს გაუგზავნიან არაუგვიანეს მიმდინარე წლის 15 ივლისისა პროგრეს ანგარიშის შემთხვევაში და 15 თებერვლისა წლიური ანგარიშის შემთხვევაში. ამ უკანასკნელის მომზადება და გამოქვეყნება სამდივნოს მიერ მოხდება არაუგვიანეს მიმდინარე წლის 28 თებერვლისა, ხოლო პროგრეს ანგარიშის მომზადება - არაუგვიანეს 30 ივლისისა. პროგრეს ანგარიშის საჯაროდ გამოქვეყნება არ არის გათვალისწინებული, თუმცა სამდივნო მას გაუზიარებს „მთის ეროვნული საბჭოს“ წევრებს და დაინტერესებულ მხარეებს. მონიტორინგის პროცესის პარალელურად, 2026 წელს ჩატარდება სტრატეგიის შუალედური შეფასება. მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგიის ვადა არ არის 8 წელი ან მეტი (არამედ - 7 წლიანი პერიოდი -2024 წლიდან 2030 წლამდე), მაინც გათვალისწინებულია მისი შუალედური შეფასება. სტრატეგიის ვადის ბოლო წელს, 2030 წელს, სამდივნოს კოორდინაციით განხორციელდება დოკუმენტის საბოლოო შეფასება, შერეული შეფასების ფორმით, რომელშიც ჩართული იქნება როგორც საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, ისე გარე დამოუკიდებელი შემფასებლები/კონსულტანტები.

„საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია“ და მისი სამოქმედო გეგმ(ებ)ის პროექტები, მონიტორინგის წლიური ანგარიშები და შუალედური და საბოლოო შეფასების ანგარიშები კომენტარებისთვის გამოქვეყნდება ელექტრონულად, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს ვებ-გვერდზე და სოციალური მედიის გვერდზე.

საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების 2024-2030 წლების სტრატეგია

სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის და შეფასების კალენდარი			
ანგარიშის ტიპი	თარიღი/პერიოდულობა	საანგარიშო პერიოდი	გაზიარების/საჯარო გამოქვეყნების ვადა
მონიტორინგი			
პროგრეს ანგარიში	ყოველი წლის შუაში	6 თვიანი პერიოდი (იანვარი-ივნისი)	მოცემული წლის 30 ივლისი
წლიური ანგარიში	ყოველი წლის ბოლოს	1-წლიანი პერიოდი (იანვარი-დეკემბერი)	მოცემული წლის 28 თებერვალი
შეფასება			
შუალედური შეფასება	2026 წელი	3-წლიანი პერიოდი (2024 წლის იანვრიდან 2026 წლის დეკემბრის ჩათვლით)	2027 წლის 30 ივნისი
საბოლოო შეფასება	2030 წელი	7-წლიანი პერიოდი (2024 წლის იანვრიდან 2030 წლის დეკემბრის ჩათვლით)	2031 წლის 30 ივნისი